Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (10841) | 1978 чылдың октябрь 21, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Октябрьның тиилелгелиг революциязының сорук киирикчизи болгаш организакчызы, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш углакчы күжү — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң бузулбас өндүр улуг, чаңгыс эви делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Суггаттыг черниң беримчези дээш

КЫЗЫМАК АЖЫЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Суггаттыг черлерни чөп ажыглап, чемишчидилгени норма ёзугаар төп, чогуур үезинде ийи-үш катап суггарып турганда, оон чаагай дүжүттү кандыг-даа чылда ап болур дээрзин «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг суггатчызы Алдын-оол Кызыл-оол бо чылдың чазынында-ла солунга бижээн болгай. Ооң көдүрген чугула айтырыгларын солун арыннарынга чугаалажып турду.

Ол чүүл «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының чер ажылдыгларынга ажыктыг болган. Салбырда эвээш-даа болза суггаттыг черлер бар. Бо чылын оон суггатчылары Алдын-оол Кызыл-оолдуң сүмезин ёзугаар шынап-ла кызымак, шудургу ажылдаан. Чай кааң болза-даа, суггатчылар боттарының участоктарындан багай эвес дүжүттү өстүрген. Чижээ, Тюлюш Эртине 40 га черни суггарып чайлааш, ооң гектар бүрүзүнден 14 центнер тарааны өстүрген. Ынчангаш ол салбырның суггатчыларының аразынга чаагай дүжүт дээш калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. Оон ыңай Монгуш Соскур-оол болгаш Монгуш Чыкыл-оол олар кайызы-даа 30 гектар участокту суггарып турган, гектардан-на 11 центнер дүжүттү чедип алган. Сат Күдерек 25 гектар суггаттыг чериниң га бүрүзүнден база-ла 10 центнер тарааны ажаап алган.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи оңгу беш чылдың үш чылдарының программазын хуусаадан үш ай мурнай доосказ. Ийи чыл тос айларының иштинде тыва шахтёрлар хереглекчилерге 2136 муң тонна оттулар чүүлдү берген. Разрезте чарыштың бирги одуруун экскаватор башкарыкчылары В. Гончаров, Н. Курин, Н. Кузнецов олар ээлеп, үш чылдың планныг даалгазын өскелерден мурнап дооскаңнар. Улуг машинист Нехорошевтиң экскаваторжулар бригадазы үш чылдың планын өске бригадалардан мурнай доосказ. Машинист А. Н. Ирха бригадада чарыштың тиилекчизи. Ол улуг дуржулгалыг машинист мурнунда Казахстанның рудниктериниң бирээзинге, а ооң соонда Терангт-Хаяның мөңгүн суу кылыр бүдүрүлге черинге ажылдап турган. Ол хүн бүрүде ээлчег нормазын үргүлчү 20—30 хуу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: хөмүр-даш разрезинде оттулар чүүлдү чүдүрүп турары. Экскаватор машинизи А. Н. Ирха.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-ДУЖУНУҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

ХЫНАМЧАЛЫГ УТКУУР

Кедээ ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери бир эп-сеткилдиг деткивишаан, аңаа харыы кылдыр участок бүрүзүнде кызымаккай ажылдап турарлар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. И. Брежнев ниитиниң малының баш санын өстүреринге мал чеминиң белеткели шиитпирлиг рольду ойнаар дээрзин айыткан. Ол чугула сорулга бо хүннерде совхозтуң ишчилеринде хүннүң айтырыы боопартыышаан.

Бо чылын «Кара-Хаактың» девискээринге кандаашкының чыл болган. Ооң уламындан оът-сигенниң үнгени хирелиг. Партияның болгаш чазактың салган сорулгазын чедиишкинниг боттандырар дээш совхозтуң ишчилери бүгү-ле арга-курлавырларын ажыглап турарлар. Мурнуку үелерде сиген кеспейн турган черлерден сигеннеп, бар-ла мал чемин бүрүнү-биле ажаап алыр сорулгалыг ажылдап турар. Ооң түңнелинде бо чылын ажыл-агый 1200 тонна сиген белеткээр планының 1000 тонназын күүседип алган. Ооң аңгыда бир муң тонна силос салдынган, 400 тонна сенаж белеткеттинген. Көк-суна кезилдези ам-даа үргүлчүлевишаан.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш хойжу бригадаларының аразынга социалистиг чарышты дээштиг организастадывыс. Малчыннар боттарының бригадирлериниң дорт киржилгези-биле мал чеминиң белеткелинге ажылдааннар. Хоочун хойжулар Маныкай Көк-оол, Оолдар Дат-Хүрен, Оюн Балган, Оржуң Кызыл-оол олар боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүседип, өскелерге үлегерин көргүскеннер.

Малдан алыр продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың тос айларының планын совхоз ниитизи-биле чедиишкиннииг күүседип турар. Эът планын январь-сентябрь айларда 106 хуу, сүттү — 113 хуу күүсеткилээн.

Даалган ажылынга ак сеткилдиг, хөй-ниитиниң ажылы дээш шудургу ажылдап чоруур малчыннар бисте база эвээш эвес. Ындыг эштериниң чижээнге Маныкай Көк-оолду, Чооду Оруспайны айтып болур.

Ылаңгыя Маныкай Көк-оол «Кара-Хаак» совхозта ат-сураглыг малчын. Ол ажылга кызымак-даа, арга-дуржулгазы улуг-даа. Бо шыларның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылының эгезинден тура ол төрүүр чүс баш хойга онаашпыр 100-тен куду хураган ап көрбээн. А бир хойдан ортумаа-биле 3,8 кг дүктү кыргып ап келген. Чооду Оруспай база көргүзүг талазы-биле оон чыдып калбайн турар.

Амгы үеде совхозтуң малчыннарының кол сорулгазы — бо чедиишкиннерни келир чылын улам быжыглаары-биле чугула ажылдарны чорудары болур. Ол чүл дээрге, кышка белеткел. Келир чылгы «үнүжүт» оон кол хамаарыжыр дээрзин малчыннар билир, аңаа белеткелди шудургу чорудуп турар.

Малга четчир сапныг чемни белеткеп, келир кышка уткуштур кажааны, чурттаар бажыңнарны эки септээр болгаш өске-даа ажылдарны кылыр талазы-биле социалистиг чарыш совхозтуң бригадаларының аразында калбарган. Бо хүннерге чедир коммунист Өртээлек Чазымның удурткан № 2 бригада тиилеп турар. Ооң малчыннарының кыштаглары колдуунда белен, сүт кудар доскаарлар-биле кодан бүрүзү четчелеттинген, аңаа кышкы үеде сүт изидер чүүлдерни кылган. Ынчангаш, бо бригаданың төрүүр-даа, төрүвес-даа коданнары кышкы үеде чылыг суг-биле бүрүн хандыртынар.

Совхозтуң хой оолдаашкынын келир чылдың январь, февраль айларда чорудар. Орта малчыннар шыңгыы белеткенип, кажаа, бажың септээринден аңгыда сурагодекти белүп турар. Ооң төрүүр малга ажык-дузазы кымга-даа билдингир болгай.

Чамдык малчыннар чайгы үелерде боттары хой кадарбас, уругларынга дагзыр ийикпе кожаларын айбылаар, ооң түңнелинде хой оъттуг черге хүнзевес, аал чоогунга дээскинер. Малчыннар боттары суур, киргеш, хонук-хонуу-биле чиде бээр. Шак ындыг харыысалга чок чоруктуң түңнелинде эрткен сөөлгү ийи айда безин ийи чүс ажыг хойну, чеден ажыг бода малды оор алган.

Ажыл-агыйның малчыннарынга шыңгыы шылгалданың үези келген. Ынчангаш совхозтуң специалистери, малчыннары болгаш өске-даа ишчилери кышка белеткелди дарый доозар сорулганы салган. Кыштаглаашкынны эки эртирер дээш бүгү курлавырларны, болдунар аргаларны ажыглап, мал чемин белеткээрин шыдаар шаавыс-биле үргүлчүлээр ужурлуг бис.

Б. ИРГИТ,
«Кара-Хаак» совхозтуң кол зоотехниги.

Кызыл район.

МАЛЧЫННАР ДУГУРУШКАН

Оңгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында Каа-Хем районнуң малчыннарының чедип алган чүүлдерин түңнээн чаңчыл болган слётту Сарыг-Сепке эрттирген.

Районнуң малчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Ажыл-агыйлар оңгу беш чылдың үш чылдарында күрүнеге дүк садарының планын ажыр күүсеткен. «Улуг Октябрь», «Енисей» совхозтар арбын дүктү саткан. Үшкү кварталда СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтуң малчыннары бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаларын күүсеткеш, ажыл-агыйлар аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, районнуң күш-ажылчы алдар тугунга төлептиг болган.

Бо хүннерде районнуң малчыннарының кол кичээнгейи — кыштаглаашкынга бүгү талазы-биле белеткенииринче угланган. Ажыл-агыйларда ниитизи-биле 2 муң тонна сенаж, 19 муң тонна силос салдынган.

Ажыл-агыйлардан Алтайже сезен кижини саваң белеткээри-биле чоруткан. Чамдык актылаттынган черлерниң таразын мал чеминге ажыглаары-биле ону ажаан алырын база организастаан.

Районнуң ажыл-агыйларында 400 ажыг кажааның 390-у септеттинген. Кажаалар септээрин СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз эки организастап, ажыл-агыйларның мурнуку одуруунда чоруп турар. Ынчаарга «Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Енисей», совхозтарда кышка белеткел кошкак. Чижээ, «Ленинчи орук» совхозта ам безин кыштың тыныжы эгелеп, хар кирип чаапкан турда безин ишектиң дөрт кажаазы белен эвес. Малчыннар чурттаар бажыңнар, турлагларда чунар-бажыңнар бар-даа болза септеттинмээн.

Малчыннар оргузунга лекция, беседа номчулгазы куду деңнелге чоруп келген. Кино, библиотека, автолавка келирин багай организастап турар. Амыдырал-хандырылга комбинады малчыннарның чагыгларын күүседир херекке дыңнангыр эвес болуп, көшкүн амыдыралга таарыштырган бажың херекселдерни кылбайн турар. Бо бүгү четпестерни малчыннар слётка чугаалаан.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалында кезип белеткеп алган мал чемин камгалалтың чарыгдаарының контролюн тургузары, бодуң чемнерин ылбырадыр хевнидирер чем цехтерин немей тудары эргежок чугула. Ниитиниң малын кыштан менди чыл ажырар дээш, бар арга-курлавырны ажыглап, кыштаглаашкынны организастыг чорударынче бүгү күштү мөөңнээр, районнуң бүгү ажыл-агыйларында кыштагларның септелгезин эки шынарлыг кылдыр октябрь 25-ке чедир септеп доозар деп, слёттуң киржикчилери шиитпирлээн.

Бо чылын төрүүр чүс хойга онаашпыр 105 хураганны, бир хойдан 3,6 кг дүктү ап, бодунуң социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Көрген-оол Чавыралович Иргит слётка санал бергеш, мынча дээн:

— Кыштаглаашкынга белеткелди бодумнуң күжүм-биле кылгаш, колдуунда доозуп, 8 тонна сигенни кезип алдым. Кодан ду хоюмну кыштан менди ажырар, чаш төлүп бүрүн камгалап алыр дээш, бүгү күштү салып ажылдап тур мен. Малчыннарга ажыктыг зооветтөөредилгени организастааш, кадарчыларның клазын бедидеринче кезээнгей салыры чугула.

— Эрткен кыш берге болуп, малчыннарга шыңгыы шылгалданы таварыштырган. Бо чылын оон-даа берге болур дээрзин агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы көргүзүп турар. Ындыг турбуже, бистиң «Кызыл тук» совхозта кадарчыларның турлагларында септезе чогуур 13 кажааның чүгле 8-и септеттинген. Совхозка кол зоотехник турбаандан бээр ам үш чыл болуп бар чыдар. Ол черле шын эвес — деп, ук совхозтуң малчыны Тамара Салчак саналынга чугаалаан.

А. СОДУНАМ.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕЛДЕЗИН

ХЫНАП ТУР БИС

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Шалыпчы күш-ажылдың чылының сөөлгү кварталының баштайгы айы төнер чоокшулаан. Ниитиниң малынга чылыг оран-саваны белеткээри хүннүң чугула айтырыы.

«Тыва совхоз тудугнуң» № 3 КМК-зының коллективи 1200 баш бода малды тургузу азыраар ийи кажааны «Тыва» совхозта ажыглалга кирген. Ук кажааларның тудуунга 152,4 муң рубльди шиңгээдип алган.

Ам бо хүннерде КМК-ның тудугжулары ол-ла совхозта кайызынга-даа 600 баш бода мал кирер ийи кажааның тудуун база чорудуп турар. Кедээ тудугжулар бир кажааны бо чылдың төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер сорулгалыг ажылдап турарлар.

Ажыглалга кирер ук объектиниң тудуунда ажыл канчаар чоруп турарын көрээлиңер. Ол ийи кажааның тудуунга ниитизи-биле 150 муң рубль ажыг түңнү шиңгээдип алыр ужурлуг. Октябрьның 1-ге чедир шупту 67,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган турган, ооң иштинде сентябрьда 23 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген. А октябрьның баштайгы он хонуунда ында 8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Бо сан-түңнерден безин ап көөрге, ажыглалга кирер ужурлуг мындыг чугула объектиде ажылдың темпизи оожум.

Ында чогум кандыг ажылдар кылдынганыл? Бир кажааның таваан салып белеткээш, бетоннаар ажылдарны доозуп турар. Кажаа ханаларының хажызында бетоннаан пантустарны, кажаа ортузунда бедигээш, бетоннуг орукту, ооң ийи талазында малга чем салыр өрээлчигештерниң шөлдерин бетоннаары дооступ турар. Кажааның оргаларын, чагыларын тургускан. Кол-ла күштү ам кажааның ханаларын шывырынче угландырган. Ында амгы үеде КМК-ның 45 кижилиг 4 бригадалары прораб Ортун-оол Ооржактың удуртулгазы-биле ол ажылдарда хаара туттунган. Тудугжулар ажылды дүргедедири-биле боттарындан хамаарышкан бүгүле чүвени кылып, кызымак ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа чамдык чылдагааннарның ужурундан ажыл саадалгаларга таварыжып турар. Ону № 3 КМК-ның начальниги Б. Л. Рязанцев мынчаар тайылбырлаан.

— 600 баш бода малды тургузу азыраар кажааны чыл төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер бис. Ам бо хүннерде суг чылыдар пунктунуң тудуун доостурунга чоокшулаан. Оон тудуунга 15 муң рубльди шиңгээдип алыры көрдүнген болза, ам херек кырында 3 муң хире рубльдиң ажылдары арткан.

Кажааның тудуун дүргедедип чорударынга тускай трансформатор болгаш электрилиг өрүмнер херглеттинип турар. Ол херекселдер бисте чок. Бетонга үттер кылырынга электрилиг өрүмнер негеттинер. Хол-биле ол ажылдарны кылырга өртек-үнези дыка улуг болгаш үе-шак хөй чарыгдаттынар.

Ук объектини эргежок чугула материалдар-биле, херекселдер-биле хандырар дугайында айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турарын «Тыва совхоз тудугнуң» бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелиниң начальниги Т. С. Благодатских мынчаар харыылаан:

— Ол объектиниң тудуунга херек трансформаторлар дээрге эң-не ховар болгаш улуг өртектиг эт-херекселге хамаарыжыр. № 3 КМК-га ындыг трансформаторну берип каан чүве, ону КМК-ның удуртулгазының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының бурузу-биле камналга чок эдилээниниден ук трансформатор үрелген. Ону ам септеп кылырының аргазын ажыглаары чугула. Чаа трансформаторну бистиң каттыжыышкынга бээри-биле «Главкрасноярсктудугга» айтырыгны тургускан бис. Ынчалза-даа ол бүтпээн. Лимит ёзугаар фондуда көрдүнгенин бистиң каттыжыышкын ап алган болгай. Электрилиг өрүмнер бар, КМК-га берип болур бис. Шифер база чедишпейн турар. Шиферни дөрткү кварталда четчири-биле алыр бис.

Демир-бетон кылыгларны эргелелдиң чагыын ёзугаар бээрин «Тудуг кезектери» комбинат кончуг саададып турар. Ылаңгыя СПТК-59, БКЖ-5 маркалыг кылыгларны комбинат 4 ай дургузунда бүдүрбейн келген. Ынчангаш КМК-ларны демир-бетон кылыглар-биле хандырары болдунмайн турган. Байдалды экижидериниң хемчеглерин ап келдивис. БКЖ-5 маркалыг демир-бетон кылыгларны октябрьның 18—19-тан эгелеп № 3 КМК ап эгелээр. А СПТК-59 маркалыг кылыгларны комбинат октябрьның төнчүзүнден эгелеп бүдүрерин аазаан.

Н. ООРЖАК.
«Шынның» тускай корр.

СИБИРЬДЕ

Байкал чанында институт

Байкальскиде — бо хөл-далай эриинде химиктер хоорайында — экологтуг токсикология институду ажыттынган. Ооң сорулгазы — целлюлоза-саазын бүдүрүлгезиниң бойдуска салдарын өөренип көөрү, бойдус камгалаар талазы-биле сүмелер ажылдап кылыры. Ындыг эртем организациязынга бо черни шилип алганы таварылга эвес.

Байкал чанында тургустунган целлюлоза-саазын комбинады ук адырның эң улуг бүдүрүлгези, хөөлбектелген суглар арыглаар талазы-биле ында ажыглаттынып турар чамдык аргалар делегей практиказында бир-ле дугаар ажыглаттынып турар. Байкалдың дириг амытаннары болгаш үнүштери онзагай болгаш даштыкы салдарларга алзыычал. Бо кайгамчык сугну хандыр, ылаңгыя генетиктиг деңнелге шинчилээри чугула.

Институттуң ажылдакчылары Байкалдан аңгыда Амурга, Соңгу Двинага, Неманга, Карель АССР-ге, кайда-ла целлюлоза-саазын бүдүрүлгелери ажылдап турар болдур, ол черлерге шинчилелдерни база кылырлар.

А. ГАЙДАЙ.
СЭТА-ның корр.

Иркутск

Ак-көк делгемнер байыыр

Курганның балыкчылары күскү балык тудуушкунун эгелээн. Он-он тонна балык магазиннерже, столоваяларже, ыштаар, дузаар цехтерже чоруттунган. Областың балык ажыл-агыйларының коллективтери садыг четкилеринге эрткен чылдаазындан муң центнер балыкты ажыр дужаарын хүлээнгеннер.

Балык өстүрүкчүлериниң ажылында тараажыларының ажылы-биле дөмейлежир чүве база бар. Чазын олар балык өстүрер суттарга он-он миллион үргенелерни «чажар», ооң соонда оларны камгалап, хайгаараар. Күзүн ооң дүжүдүн чыып алыр. Балык арбын болзун дээш хөй чемиштиг хөлдерни шилип алыр. Урал девискээринге кол тывыш балыы — сырок. Апрельден сентябрьга чедир үргенеден ол улуг балык кылдыр өзүп улгады бээр.

Чоокку чылдарда «ак-көк делгемнерниң» дүжүдүн үш катап көвүдедирин балык ажыл-агыйының ажылдакчылары планнап турарлар. Ол сорулга-биле муң-муң гектар хөлдерни шиңгээдип алыр, областа бир-ле дугаар инкубатор цехтерлиг, балык кыштаар бассейнниг балык бүдүрүлгезин организастап турар.

С. ЧЕРЕПАНОВ.
СЭТА-ның корр.

Курган

Сибирьниң целлюлозазынга үнелел

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң калбак бүрүлүг ыяштарындан бир-ле дугаар ап турар целлюлозаның болгаш саазынның анализин Ленинградтың тускай эртемниглери кылганнар: продукция Бүгү-эвилелдиң стандарттарының негелделеринге дүгжүп турар деп олар доктааткан.

— Чурттуң Чөөн чүгүнге, чиг-эттиң болгаш одалганың кавызынга ыяш болбаазырадыр үлетпүрнүң дүрген хөгжүлдези түс черниң ыяштарының бот-шынарын тодаргай илередирин негей берген — деп, С. М. Киров аттыг ыяш академиязының лабораториязының удуртукчузу профессор Ю. Непенин чугаалаар. — Уралдан оожум океанның эриктеринге чедир элээн каш он-он миллион гектар девискээрни шинчилээш, ыяштарның кол-кол хевирлерин тодарадып, ыяш чиг-эдин болбаазырадырының ажыктыг технологиязын ажылдап кылдывыс.

Ам аңаа үндезилээш, Тавданың, Енисейскиниң, Красноярскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының тудуу төлевилеттинип турар.

Шинчилелдиң чугула түңнели болза мурнунда херек чок кылдыр сапаттырып турган ыяштарны болбаазырадырының эртем талазы-биле сүмелерин ажылдап кылганы болур. Ол сүмелерни Ленинградтың эртемденнери Ангара-Енисей девискээриниң бүдүрүлгелеринге дамчыдып берген.

Н. КРУПЕНИК.
СЭТА-ның корр.

Ленинград

Баштайгы бедик бажың

Улан-Удэниң төп кезээнде хоорайда эң баштайгы бедик бажыңның — 12 каът гостиницаның — тудуу эгелей берген.

Бо сейсмиктиг районда чыл дургузунда ийи муң хире чер шимчээшкиннери демдеглеттинип турар. Ынчангаш тудуг төлевилекчилери ук бажыңны аажок аар ыйыышкыннарга шыдажыр демир-бетон плита кырынга демир каркас-биле быжыглаар деп саналдааннар. Хоорайда эң эки тудуг бригадаларының бирээзи Виктор Находкинниң бригадазынга ол гостиницаның тудуун дааскан.

Ол коллективтиң кежигүн бүрүзү ийи-үш холушкак профессияларлыг, ажылга аажок дуржулгалыг. Амыдырал хандырылга бажыңын, амыдыралдың телерадио аппаратураларын септээр заводту болгаш өске-даа объектилерни ол бригада тудуп, ажыглалга кирген.

Д. САНЖИЕВ.
СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ

Сибирь улустарының музыказы

Сибирь улустарының — якуттарның, буряттарның, тываларның, хакастарның — национал интеллигенциязы чаа чогаадыкчы отряд-биле — профессионал композиторлар-биле неметтинген. Оларның чогаалдары РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң Сибирь организациязының организастаан концерттеринге чаңгыланып тургулаан. Чаа композитор кадрлар болза Россия Федерациязының училищелериниң болгаш консерваторийлериниң, ылаңгыя Новосибирскиниң М. И. Глинка аттыг консерваториязының доозукчулары.

— Композитор факультединиң чоокта чаагы доозукчулары якут Захар Степанов, тыва Дамба Хүреш-оол, бурят Юрий Ирдынеев болгаш өскелер-даа национал фольклорнуң аялгалары-биле каастаттынган, амгы үениң хөгжүм херекселдеринге таарыштыр тургустунган боттарының чогаалдарын күүседип турганнар — деп, Сибирь организациязының баштаар черниң даргазы А. Новиков чугаалаан. — Композиторларның чаа отрядының төрүттүнгени — сибирь улустарының культура амыдыралынга улуг болуушкун.

Д. ИОХИМОВИЧ.
СЭТА-ның корр.

Новосибирск

Партийжи амыдырал: отчёттар болгаш соңгулдалар

КИЧЭЭНГЕЙНИ—МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле, ажыл-агыйның коммунистериниң ролюнуң, оларның ажыл-ижиниң дугайын Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунда партия комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткел кылган партком секретары **Д. К. Монгуш** чугаалап, ажыл-ишчи чедиишкиннерин-даа, ажылда четпестерни-даа анализтеп, ону эдип алырының аргаларынга доктааган.

«О. Шынаа» совхозтуң тургустунганындан бээр 5 чыл эрткен. Өрген безин чок турган черге тудуп эгелээн бо ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң, оон ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын хуралга илеткелчи-даа база санал бергеннер-даа чугаалап, ылангыя коммунистерниң ол ажылга киржилгезиниң, ажыл-херекти удуртурунга партия комитединиң ролюнуң дугайын олар бозур-чогууру-биле үнелээннер.

Совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Оон үш чылдарының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чылы—октябрь 7-де күүседир дээш хүлээлгезин чамдык малчыннар хуусаа бетинде күүсеткеннер. Ылангыя хойжу В. Аракчаа төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураганны камгалап ап, совхозта чаш мал камгалап алырының талазы-биле чарышка бирги черни ээлээн. Чооду Күр-оол, Доктуут Маадыр-оол, Хөлбаа Чактар-оол олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 92—93 хураганнарны камгалап ап, мурнакчы малчыннарның одуруунда кирген.

Коммунист Маадыр-оол Сүрүң-оолдуң удуртканы № 3 хойжу бригада төрүүр 100 хойга онаалтыр 86 хураганны камгалап ап, мал чеми белеткээр планын ажыр күүседип, чарыштың тиилекчизи болган.

Эрткен чылдарга деңнээрге, о. шынаажылар хой кыргылдазын организастыг эрттирип, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкеннер. Ылангыя коммунистер А. Дежикей, М. Сүрүң-оол оларның удуртканы бригадалар, Д. Майындының, Э. Саяның удуртканы бот-орулга-чарылгалыг трактор-хову бригадазы мал чеми белеткээр планнарын ажыр күүсеткен. Оон-даа өске чамдык чедиишкиннерге коммунистерниң киириштирип турар улуг-хуузу улуг дээрзин илеткелчи-даа, отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген коммунистер-даа демдеглээн.

Ажылда бар чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир, парткомнуң ажылында четпестер ам-даа бар дээрзинге санал бергеннер доктааган.

— Малчыннарны хандырып турары дөмей-даа болза, көргүзүглери чүге аңгы болуп турарыл? Кол-ла чылдагаан—чамдык малчыннарның харысалгазының кудузунда. Ол айтырыгны партком четпес шиитпирлеп турар,—деп, совхозтуң мурнакчы хойжузу **В. Аракчаа** саналынга чугаалаан. Ылангыя М. Сумбаа, С. Уржанай, К. Доңмит, Ш. Шулуу, Б. Балчыр, Х. Майынды, В. Бады болгаш өске-даа чамдык хойжулар төрүүр 100 хойга онаалтыр 41—67 чедир хураганнарны алганы эң чавыс көргүзүг-дүр. Оон уламындан совхоз бо чылын 3770 баш чаш малды чедир албаан азы оон карылга 37 муң 700 рубль болган.

Малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларның хүн бүрү өзүп орар негелделерин хандырар талазы-биле ажылче совхозта партия комитединиң кичээнгейи кошкак. Хойжу бригадаларның, салбырларның төптеринде кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар шуут чок. Кыштагларда төлевилел ёзугаар туттунган чүгле 6 бажың бар. Кыштагларга сүт кудар 3 цистерна, 70 оңгача ам-даа негеттинип турар. Малчыннарга чугула херектелдиң бараанарын чедирерин автолавкалар садыгжылары үзүктелдирип турар дээрзин совхозтуң кол мал эмчизи **К-К. Дамдын**, Деспең салбырның эргелекчизи **В. Доңмит**, совхоз директору **Н. Балчый-оол** олар саналынга шүгүмчүлеп, ол ажылдарны чогуур деңнелге тургузарының айтырыын шиитпирлээринге совхозта партия эге организацияларының болгаш партбөлүктерниң ролюн бедидериниң чугулазынга доктааганнар.

— Мал чеминге белеткел ажылдарының үезинде республиканың ажыл-агыйларындан хөй-хөй ажылчыннар бистиң совхозтуң девискээринге кээп ажылдаарлар. Ынчан хандырылга талазы-биле айтырыгга бергедээшкиннер таваржы бээр-дир. Ону өөренип көргеш, совхозка рабкоопту тургузары чугула — деп, Ак-Чыраа салбырда бригадир-зоотехник **М. Сүрүң-оол** саналынга чугаалаан.

Совхозтуң салбырларында агитквартираларның, херээженнер чөвүлелдериниң суур чаагайжыдылгазының ажылынче контрольду партия комитеди кошкаткап. Школачы уругларының өөредилгеанче кичээнгей салбас коммунист ада-иелер база бар. Суурларның кудумчуларында ыяш тарып олуртулгазы багай, чечек тараан, ногаа өстүрүп турар бажыңнар шуут чок. Бо чугула ажылче кэдээ Советтиң болгаш өске-даа көй-ниити организацияларының кичээнгейин күштелдирери чугула дээрзин башкы **Е. Самбуу**, садыгжы **М. Хажылай** олар саналдарынга чугаалаап.

Совхозта партия комитеди отчёттуг үеде партийжи ажылдың стилин, арга-хевирлерин улам сайзырадып, коммунистерни харысалгалыг участоктарда быжыглаан. Оларның эң хөйү—мал ажылында. Механизатор кадрлар-биле ажылды улам экижидерн-биле 7 коммунисти ол участокта быжыглаан.

Партия комитеди 1976 чылдан бээр 21 анызктарны СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Оларның хөй кезии мал ажылында хаара туттунган. Анызк коммунистер-биле ажылче партком чогуур кичээнгейни угландырып, олар-биле беседалажып, партия хуралдарынга отчёдун дыңнап турар.

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырары — үениң чугула сорулгаларының бирээзи. Ол ажылга совхозтуң коммунистери идепкейлиг киржип турар. Мал кыштагларының белеткели ам адакталган, кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгези уламчылап турар.

Малга кажаа-хоораа тударынга улуг дузаны «Тыва көдээ тудуг» трестиң районда № 1970 мехколонназы чедирер ужурлуг. Ол коллективтиң Кудук-Шөл деп черде кылганы 500 хой кирер кажаазы 2 чыл чедип чораш, буступ барып дүшкен. А кажааны катап кылдыртырындан мехколоннаның удуртукчулары ойталаан. Бо чылын кылган кажаазы ам-га чедир хүлээп алдынмаан. Ынчангаш капиталдыг тудуг талазы-биле айтырыг парткомнуң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң өйү келген айтырыгларын шиитпирлээринге болгаш оон четпестерин чайладырынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле ажылче чонну мобилизастаарының эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга онзалап демдеглээн. Партия комитеди болгаш эге организациялары боттарының организакчы болгаш политмассалыг ажылының деңнелин ол бедик негелдеге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын хуралга айыткан.

М. КАЛЧАП,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

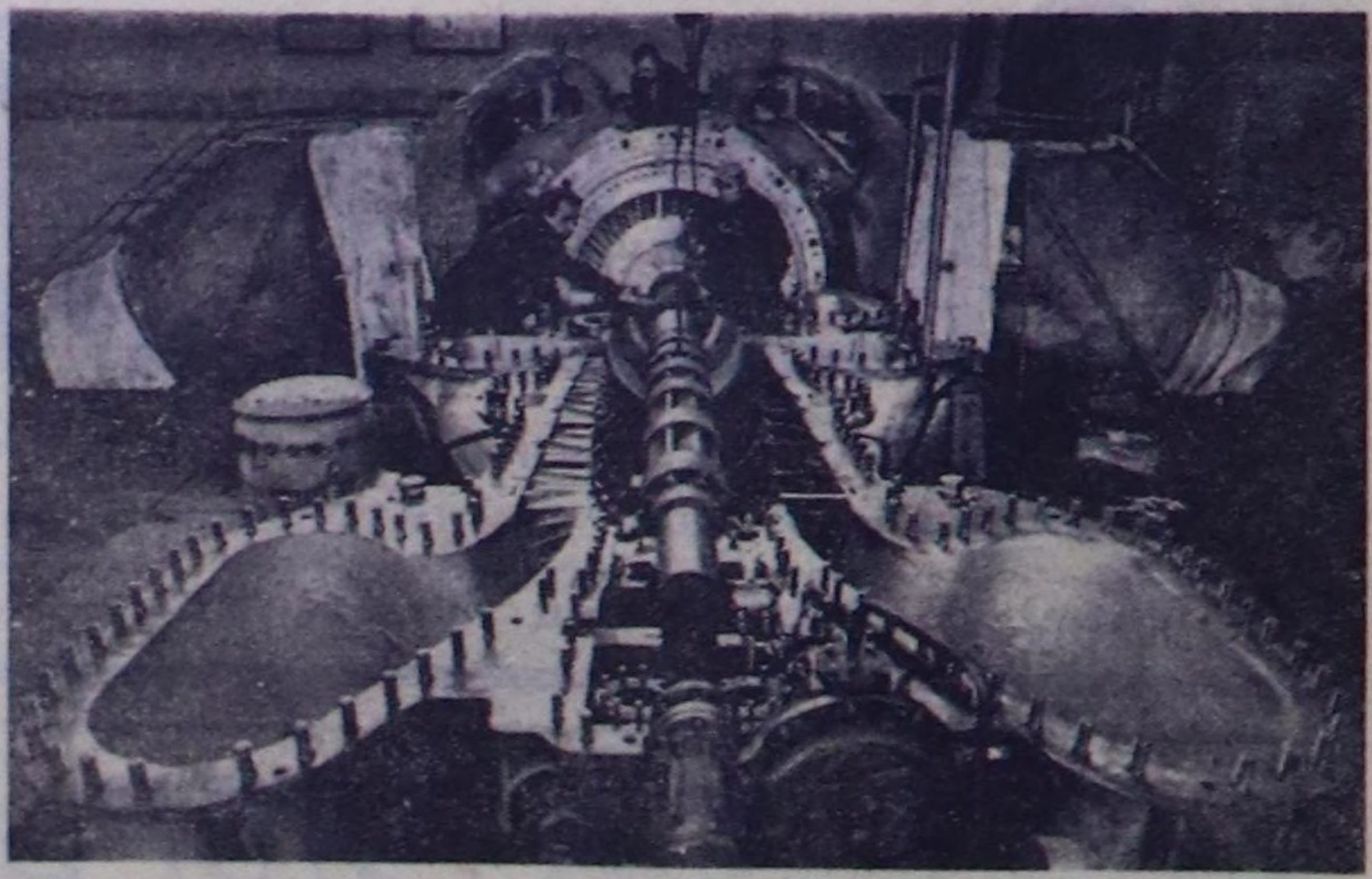

ЛЕНИНГРАД. В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкын чыл эгезинден бээр бүдүрүлге программазынга немей бир миллион ажыг рубльдиң продукциязын саарган. Бүдүрүлгениң хемчээлиниң өзүлдезиниң темпилериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле беш чылдың үшкү чылының онаалдазын машина кылыкчылары ажыр күүсеткеннер.

В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкынның чүс-чүс мурнакчылары онгу беш чылдың үш чылында хуу планнарын күүседипкеннер.

ЧУРУКТА: 10 муң киловатт күчүлүг ээлчеглиг газ турбиназын эптеп турары. Ону Тюмень обласче чорудар.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

МЕТАЛЛОВЕДЕНИЕ ШТАВЫ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының А. А. Байков аттыг металлургия институду болза чуртта амгы үениң металлургиязының болгаш металловедениезиниң айтырыгларының талазы-биле дүүштүрүлге төвү болур, ол даштыкыда эртем талазы-биле шагда-ла сурагжый берген. Ол дугайын социалистиг, хөгжүп орар болгаш капиталистиг чурттар-биле оон калбак харылзаалары херечилеп турар.

Институттуң электроннуг микроскопияның база физиктиг методтарның лабораториязында парып тургузугнуң болгаш холуксааларның металлофизиктиг шынарларының база характеристикаларының комплекстиг шинчилээшкинин чорудуп турар.

Лабораторияда шенелде агрегаттарының комплекизи, оон иштинде 1 миллион вольт чедир дүргедээр күчүлүг бедик вольтулуг электроннуг микроскоптуг. Ындыг бедик күжениишкин кылын чүүлдерни хайгаарап көөр арганы берип турар. Ол чорук динамиктиг шенелделерни чорударынга онза чугула.

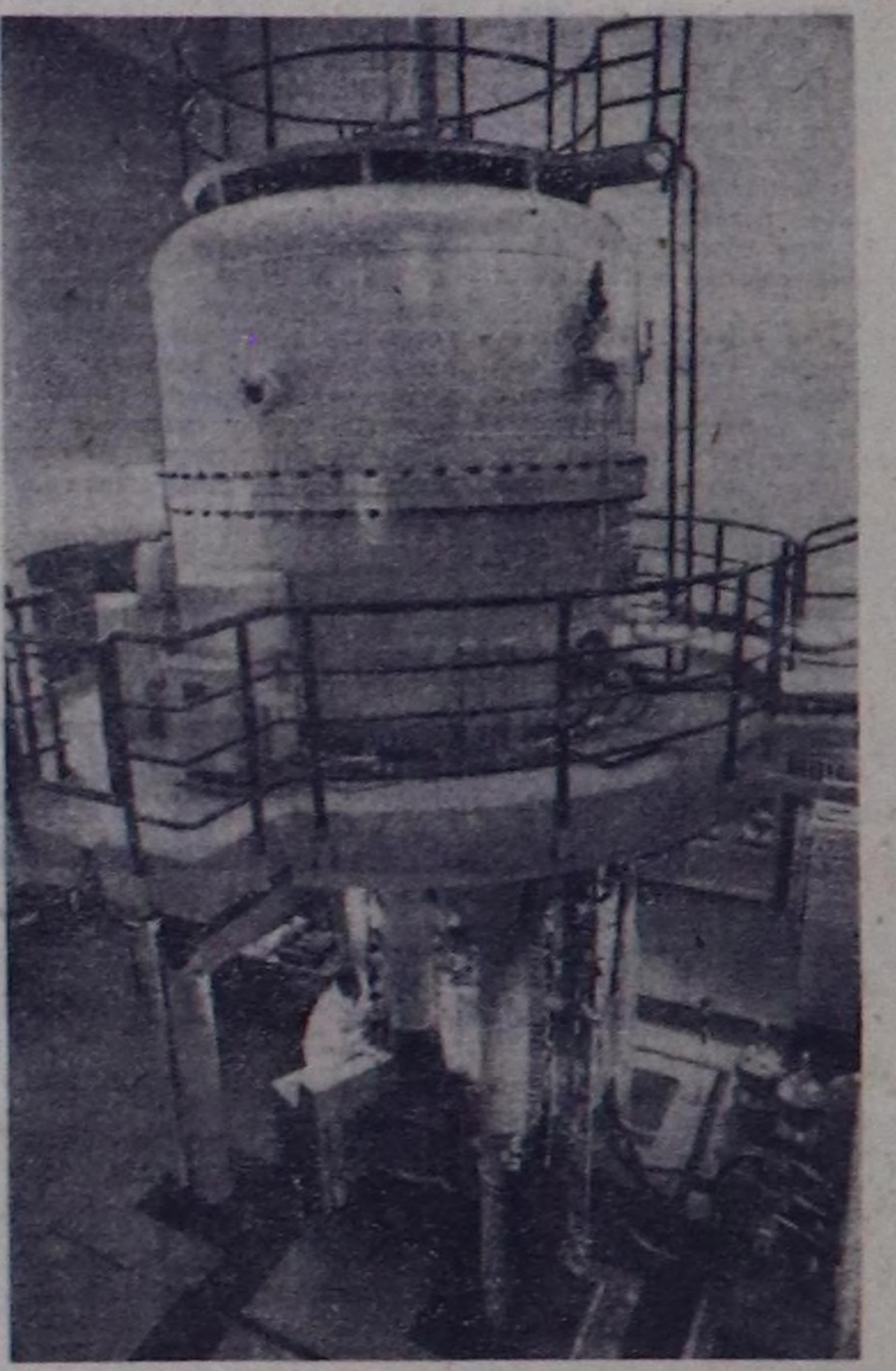

ЧУРУКТА: лабораторияның электроннуг микроскову.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаы.

Бии-Хем районда Ленин ордениниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хой ажыдыг Ээрбек салбырының хоочун хойжулары Ширииндүү Яндараа биле Бойду-Хөө Сувакпит олар (чурукта оң талазындан) чымыштыг иштиң мурнакчылары.

Хөй чылдарның иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Ш. Яндараа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шагнаткан.

Бо чылын ооң өг-бүлези 656 иртти семиртип кадарып, келир кышка эки белеткенип алган. А ооң эжи Бойду-Хөө Сувакпит кадарган төрүүр 401 хоюндан бо чылын чүске онаалтыр 95 хураганны, хойдан-на 2,6 кг дүктү ап, берге чылда багай эвес күш-ажылчы көргүзүглүг болган.

ЧУРУКТА: хойжулар Яндараа биле Сувакпит.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

СЕКЦИЯЛАРГА ДАЯНГАШ

Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлелиниң хуралынга хоорайның бүдүрүлгелеринде, албан организацияларында херээженнер чөвүлелдериниң ажылынга, чаа өөредилге чылында политчечээлдериниң эгелээнинге холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Столовайлар болгаш ресторааннар трезинде херээженнер чөвүлелиниң даргазы В. А. Солдатенко ында херээженнерниң бүдүрүлгеге киржилгезиниң, өөредилгезиниң, планныг онаалдалар күүселдезиниң дугайын чугаалаан. Бо өөредилге чылында коллективте шупту 778 херээженнерниң иштинден чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде 46 кижи, 16 анызктар бот-өөредилге-биле ниити билиин бедидип турар. Коллективте анызктарның ниити билии мурнуку чылдарга деңнээрге өскен. Анызк специалистер-биле ажылды, ие херээженнерниң өг-бүлезиниң, ажы-төл кижизидилгезиниң байдалын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Ол ышкаш школаларда тургускан буфеттерде аъш-чемниң шынарын экижидип, өөреникчилерни эки шынарлыг, чиик өртектиг, изиг чем-биле хандырарын база багай эвес тургускан. Ылангыя №№ 2, 7, 15 школаларда буфеттерде чемниң шынары экижип, бедик калорийлиг, нат-чимис, ногаалардан кылган янзы-бүрү ассортиментилиг апарган.

Чөвүлелдиң хуралынга Кызылдың пиво болгаш хлеб заводтарында херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дугайын С. П. Деева чугаалаан. Ында херээженнер чөвүлелдериниң секцияларының ажылында улуг четпестер барын демдеглээн. Ону дарый чайладырып, тус-тус секцияларның ажылын экижидерин ол заводтарда херээженнер чөвүлелдеринге дааскан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

МУРНАКЧЫ МАЛЧЫНДА

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун хойжузу Монгуш Сагаан онгу беш чылдың шалыпчы чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Ол 1978 чылда төрүүр 100 хойдан 90 хураган, бир хойдан 2,5 килограмм дүк алыр деп хүлээнгеш, чүс хойдан 100 хураганны менди камгалап ап, хой бүрүзүнден 2,6 килограмм дүктү кыргып, сөглээн сөзүн ээлээн.

Малчын Кара-Дагда кыштааның септелгезин бүрүн дооскан. Ында 15 тонна курагаг едекти бөлүп алган. Бодунуң күжү-биле кезип алганы 20 тонна эки шынарлыг сигенни кыштаанга сөөртүп чедирип алган.

С. СОТПАМ.

Солуннарны болгаш журналдарны өг-бүле бүрүзүнге

ТӨП СОЛУННАР ЭВЭЭШ

Улуг-Хем районнуң совхозтарында, бүдүрүлгелерде болгаш албан организацияларда, школаларда чаа чылдың парлалга чагыдылгазы мурнуку чылдарга деңнээрге ээн идепкейлиг чорупп турар.

Республиканың чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларында дег, ук районда парлалга чагыдылгазын парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының күжү-биле организастап турар. Бо чугула херекке ак сеткилдиг киржип турарларны айтыры чугула. А оларның бот-идепкейин район төвү —Шагаан-Арыг хоорайда «Союзпечать» салбыры (начальниги Г. К. Горбатова) көдүрүп, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының санын көвүдедири-биле чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар. Оон түңнелинде Шагаан-Арыг хоорайда идепкейлиг тарадыкчыларның саны өскен. Чижээлээрге, район эмнелгезинден Н. К. Курумчина, № 1 ортумак школада комсомол, пионер организациялары, Чаа Шагаан-Арыг хоорайда тудугжу В. И. Атюнина болгаш өскелерни-даа адап болур.

Октябрь 10-га чедир районнуң хөй-ниити тарадыкчылары 2993 янзы-бүрү чагыдылгаларны организастаан. Оларның иштинден «Шын» солун — 886, «Тувинская правда» — 640, «Тываның анызктары» — 469, «Молодёжь Тувы» — 101 экземпляр чагыттынган-даа болза, төп солуннарның чагыдылгазы куду деңнелде.

Чер-черде «Союзпечать» салбырларының болгаш парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының мурнунда кол сорулга—солуннарны болгаш журналдарны өг-бүле бүрүзү чагыдып алган турарын чедип алыры.

Районда парлалга чагыдылгазы ам-даа чорупп турар.

В. САТ.

Чурттуң куш фермазынга

Ленинград чоогунда «Большевик» уксаажыдылга заводунуң ажылчыннары Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш сибирьжилерниң чагыын күүседипкен. Магадан обласынче болгаш Красноярск крайже бөлүк-бөлүк дагаа чуургаларын чорутканнар, олардан эъткир уксааның дагаалары частын үнүп келир.

Көдээ ажыл-агый диригамытаннарының сайзыралының болгаш генетиказының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң селекционерлериниң тып үндүрген бо уксаазы — аамрал куштарының чаа угланыышкыны. Олардан алдынган дагаа оолдарының доктааттынган деңзизи чедиксес неделя дургузунда чедип алдынар. Оон кадында килограмм немелде деңзи бүрүзүнге ийи килограмм четпес чемнер чарыгдаттынар — нормадан барык-ла ийи катап эвээш.

Уксаажыдылга заводунуң ажылдакчылары РСФСР-ниң, Белоруссияның, Украинаның, Казахстанның болгаш Грузияның репродукция фермаларынга алды миллион ажыг чуургалар чорудуп бээрин хүлээнгеннер. Бо бүдүрүлгеге продукция чоокку чылдарда дөрт катап көвүдээр.

С. ФОНАРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Ломоносов,
Ленинград область.

КҮШ-АЖЫЛ, ДЕМИСЕЛ, ТИИЛЕЛГЕ

Мээң мурнумда ийи фотоҹурук чыдыр. Төөгүлүг ийи үени ында көргүскен: 1918 чылдың октябрь болгаш 1978 чылдың апрель.

Биргизинде—алгы хөректээштерлиг, солдат шинельдерлиг, тараачын хептерлиг анызк кижилер. Кичээнгейлиг, эрес-соруккур, шиитпирлиг арын-шырайлар... Олар 1918 чылдың октябрь 29-та коммунистиг, бот-тускайлаң, чаңгыс аай—чаа хевирниң анызктар организациязын тургускан. Олар, ынчан бодунуң хүрээлезинге 22 муң оолдар болгаш кыстарны каттыштырып турган комсомолдуң бирги съездизиниң делегаттары, ийи чүс хире кижи турган.

Барык алдан чыл эрткенде объектив чоокта чааты болуушкунну — ВЛКСМ-ниң XVIII съездизин тырттырган. Кремльдиң съездилер ордузунуң улуг залынга Бүгү-эвилелдиң Анызктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң 38 миллион кежигүннерин төлээлээн беш муң хире делегаттар чыылган.

22 муң болгаш 38 миллион... Баштайгы комсомолчуларның бирээзиниң-не орнунга ол хүн 1727 кижи чыылган. 60 чыл—элээн каш салгалдың төөгүзү. Оларның салым-чолу, ажыл-херээ аңгы-аңгы, амыдыралчы туружу чаңгыс аай.

Дайынның дошкун чылдарында-даа, тайбың тургузуушкунның үезинде-даа комсомолчулар кезээде совет анызктарның бирги одуругларынга туржуп келген. Хамааты дайынның чылдарында 200 муң комсомолчулар Совет эргежагырганы камгалаан. Комсомолчулар аар индустрияны тургузарынга киришкен. Олар Сталинградтың трактор, Горькийниң автозаводтарын тургузуп, Днепр ГЭС-ти болгаш Туркестан—Сибирь демир-оруун тудуп, бижик билбес чорукту узуткаарынга, эртемниң хөгжүлдеринге дузалаан. Комсомолчулар Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кызыгаар чок эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскен. Дайын соонда партияның кыйгырыы-биле комсомол кур болгаш курукган черлерниң шиңгээдиринге 350 муң оолдар, кыстарны чорудкан.

Бо хүннерде индустрияның 140 объектилерин комсомолдуң шуут киржилгези-биле тудуп турар. Оларның араызында—энергетиканың машина тудуунуң «Атоммаш» заводу, Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ чыдар черлери, 3200 километр Байкал-Амур магистралы...

Ынчалза-даа кол чүүл кылган ажылдың санында эвес-ле болгай. Анызктарны совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга комсомолдуң кижизидип турары эң-не кол чүүл болур. Ол чаңчылдар салгалдан салгалче дамчып, чаа-чаа эрес-маадырлыг чоруктарга болгаш тиилелгелерге чедирип турар.

Бо хүннерде революсчу демиселдиң романтиказының орнун меӊереелдиг, кызымаккай күш-ажыл ээлээн. Оон сорулгазы—сайзыралдың чаа-чаа бедиктерин чедип алыры. Хоочун салгалга бодаарга анызктарга эң-не улуг харысалга амгы үеде онзашкан. Чүл дизе анызктар боттарының ажыл-херээ-биле келир үени тургусчуп турар. Келир үе—оларныы.

Анызк салгакчыларның тургузукчу энергиязы, комсомолчу ажыл-херектер чыл бүрүде улам көвүдеп турар. ВЛКСМ-ниң составының 57,6 хуузу амгы үеде улус ажыл-агыйында ажылдап, а өскелери—өөренип турар. Комсомолчулар — олар дээрге чурттуң бүгү депутаттарының бештиң бир кезээ, ол дээрге күрүне органнарынга болгаш хөй-ниити организацияларынга эң калбак төлээлежилге болуп турар. ССРЭ Конституциязын ёзугаар ВЛКСМ хөойлу-дүрүм саналдаар эргелиг.

Ленинчи комсомол чыл бүрүде бодунуң хүрээлезинге чаа-чаа кежигүннерни хүлээп ап турар. Сөөлгү дөрт чылда эвилелге 19 миллион ажыг оолдар, кыстар кирген. Оларның иштинде 2,5 миллион кижи ажылчыннар, 250 муң ажы колхозчулар, 950 муңу специалистер болгаш албанхаакчылар. Анызктарны комсомолче чүү хаара тудуп турарыл?

Эвилелдиң хүрээлезинге киирип алырын дилээн билдириишкиннерни номчуп олур мен. Оларны янзы-бүрү кижилер бижээн. Ынчалза-даа оларның алыс утказы чаңгыс: «Чаа ниитилелдиң тургузукчуларының бирги одуругларынга туржуксап турар мен...»

Бирги одуруглар! Тулчуушкун үезинде мурнуку одуругга турган кижилер бооцлаашкынның диңмиттиг оттарынга таваржыр, тайбың үеде—баштайгылар боттарының оруунга бергелерге база чайлаш чок таваржыр апаар. Баштайгы комсомолчулар комсомол биледи-биле кады винтовканы болгаш ийи чүс патронну ап турганнар, а амгы үеде—Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ыраккы Чөөн чүктүң чаа тудугларынче баар путёвкаларны бо-ла ап турарлар...

Бир-ле катап бир комсомолчу мынча дээн: «Коммунизмни тургузарда сес шактан беш шакка чедир дүъштеки чапсарлыг ажылдап каары ол эвес-ле болгай. Ону минута бүрүзүнде тургузуп турар». Ындыг минуталардан шактар, чылдар, он-он чылдар тургустунар. Күш-ажыл, демисел, эрес-маадырлыг чорук комсомолдуң бүгү салгалының үлүг-хуузу болуп турар.

Комсомол 145 миллион совет кижилерниң амыдыралының школазы апарган. Ону социологтар бадыткап, ону төөгү херечилеп турар. Ол дугайын комсомолчулар боттары мынчаар чугаалап турар: «Чаа ниитилелдиң билдилиг болгаш идепкейлиг тургузукчузу болурунга дузалап турары комсомолдуң улуг ачы-хавыязы ол деп бодаар мен» (В. Солдатенко, Москвада ажылчын). «Комсомол кошкак кижиге—күштү, моган-шагзыраан кижиге—дыштаныылганы, талантылыгларга—оруктуу берип турар». (Г. Ярышек, Свердловскиде студент). «Кижилерге дузалаары, чүгле бодунга экини кылыр эвес, харын бодун долгандыр кижилер дугайын бодаар ол—мөзү-шынарга мени комсомол өөреткен» (Л. Овчинников, солдат)...

Владимир ЛУЦКИЙ,
«Смена» журналдың кол редакторунуң оралакчызы.

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга уткуштур

ШЫНГА ХАРЫЫ

Хемчег алдынган

«Шын» солунга көдээ бижикчи С. Удумбораның «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында мал чеминиң кадагалалы багай тургустунган дугайында бижээн.

Аңаа хамаарыштыр Бии-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Ю. Чахачёвтуң редакцияга дыңнатканы болза: чүүлде айыттынган фактыларны хынаарга, шын болган. Ээрбек салбырда 657 тонна сигенни белеткээш, ону хойжуларның кыштагларынче сөөртүп турар.

Салбырның ажылын четпес удуртуп турганы дээш, оон эргелекчизи турган А. Н. Завадскийни ажылындан хостааш, оон орнунга А. Б. Монгушту томуйлаан.

„Хемчег албаан"

Мындыг эге-биле бо чылдың август айның 13-те үнген № 188 «Шын» солунга улуг эвес чүүл парлаттынган.

«Кызыл хоорküүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги, милицияның майору Е. С. Ключниковтуң редакцияга дыңнатканы-биле алырга, найысылалдың автовокзалынга ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар турганы шын болган. Амгы үеде автовокзал кадынга милицияның тускай бөлүү хайгаарал кылып чоруп турар.

Тожунуң аңчылары аъттаныпкан

«ЧЫМЧАК АЛДЫН» ТЫВЫКЧЫЛАРЫ

Чыл санында-ла аңныыр сезону эгелээр мурнунда Тожунуң «чымчак алдын» тывыкчылары боттарының слёдун эрттирер чаңчылдыг. Районнуң мурнакчы аңчыларының чоокта чаа Тоора-Хемге болган слёдунга эрткен аңныыр сезонунуң түңнелдерин үндүрген болгаш бо сезонда аңчыларның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Слетка бөлүк мурнакчы аңчыларны шаңнаан болгаш бүгү аңчыларга кыйгырыгны хүлээп алган.

Слёт соонда райкүүсском даргазының оралакчызы Илья Сергеевич КУЛИКОВ-биле «Шынның» корреспондентизи беседа кылган.

— Иван Сергеевич, районнуң аңчылары онгу беш чылдың планын канчаар күүседип турарыл?

— Бо беш чылда Тожунуң кооперация аңныыр тывыш ажыл-агыйы черле эки ажылдаан, беш чылдың баштайгы ийи чыл, 9 айларында өлүк тывыжының планын ажыр күүсеткен. Ынчаарга күрүнениң Сыстыг-Хемде аңныыр тывыш ажыл-агыйы база-ла планын ажыр күүседип турар. Ниитизи-биле районда өлүк талазы-биле беш чыл планын күүседиринге 30,8 муң рубльдың «чымчак алдынны» киирери арткан. Районнуң аңныыр ажыл-агыйларының аңчылары болгаш база аңнаарынга ынак кижилери ону бо сезонда-ла күүседир дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис.

Аң-мең элбек чамдык чылдарда аңчыларның олчазы арбын боор-дур. Чүгле эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында районнуң аңчылары чартык миллион дыка ажыг рубльдың өлүүн тып, Төрээн чуртка берген. Ол дээрге өөрүнчүг ажыл-херек-тир. Бо берге болгаш эң чугула херекке төлептиг үлүүн киирип турар эрес, шалыпчы аңчыларның аттарын маңаа адап көрейн. Кооперация аңныыр ажыл-агыйының аңчызы Тундума Кумзуяк чүгле эрткен чылын безин 4881 рубльдың аң өлүк продукциязын дужааган, ол онгу беш чылдың планын күүседипкен. Ол ышкаш аңчылар Виктор Викторов, Семен Чепкасов олар 4500—4700 ажыг рубльдың аң-өлүүн киирген. Олар ам беш чылдың үш чылдарының планын күүседипкен. Сыстыг-Хемниң аңныыр-тывыш ажыл-агыйында Ак Дамыкай, В. Рошин ышкаш өске-даа он-он мурнакчы аңчылар база бар.

— Партия болгаш чазак долгандыр бойдусту шыңгыы камгалаарының, оон байлаан, аң-меңни үргүлчү хумагалап база өстүрериниң дугайында доктаамал сагыш салып турар болгай. А ол ышкаш маңаа холбашкан айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң чоокта чаа болган сессиязынга база чугаалашкан. Бо талазы-биле районда байдал кандыгыл?

— Ийе, ол дээрге чугула айтырыг. СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарында болгаш ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң 18 чүүлүнде ол бүгүнүң дугайын база онзалап демдеглээн. Оларда айыттынган чүүлдерни боттандырар дээш районнуң партия, совет органнары база аңныыр тывыш ажыл-агыйлары болгаш хөй-ниитизи чамдык ажылдарны чорудуп турар. Бисте 180 муң гектар шөлдүг «Азас» деп заказник (камгалалдыг чер) ажылдап турар. Аң болгаш балык ажыл-агыйының штаттыг база штаттан дашкаар инспекторлары, егерьлери аң-мең, бойдус камгалалының талазы-биле үнүүшкүннерни, рейдилерни кылып, чонга массалыг тайылбырны калбартып турар.

Ынчалдажок бо чугула ажыл-херекте чөпшестер аажок хөй. Аң-меңни, балыкты кайы хамаан чок кырып, хыдыыр болгаш төтчеглээр чоруктар ам-даа эвээш эвес. Аңнаарының чурумун аңчылар боттары безин үрей бээрлер. Эрткен сезонда кооперация аңныыр тывыш ажыл-агыйынга аңныыр чуруму үрээн 7 таварылга болган. Кая-даа ажылдавас, маңгыс-талчак амыдыралдыг, тоянчы ийи-чаңгыс кижилер өске черлерден келгеш, кандыг-даа чөпшээрел бижик чокка аң, балык төтчеглеп кырар. Чамдыкта түр кероэ чарып алгаш, аңнаар, оон туржук бистиң чамдык аңчыларывысты төөредип, үнелиг аң кежин арага-биле солуп алыр фактылар безин бар. Оон аңгыда чамдык аңчыларның база өске-даа кижилерниң серемчилел чогу-биле арга-ыяшка өрт үндүрер чорук—аңныыр тывыш ажылынга, бойдус байлаанга улуг когаралды чедирип турар.

Совет база административ органнар, аңныыр тывыш ажыл-агыйлары болгаш бүгү хөй-нити ындыг фактыларга удур шыңгыы демиселди чорудар, тайганың аң-меңин, балык, байлаан ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар хүлээлгелиг.

— Бо чылгы аңныыр сезонунда районда чеже кижи аңнап үнерил, аңаа белеткел кандыгыл, Илья Сергеевич?

— Ниитизи-биле штаттыг аңчылар болгаш аңнаарынга ынак 800 ажыг кижи аңнап үнер. Оларны аңнаар черлерге чедирер вертолёттар, машиналар, тракторлар, ивилер база аъттар бар. Аңчылар хереглээр эргежок чугула аъш-чемни, ок-чемзекти чедер шаа-биле белеткээн, аң-меңниң «дүжүдүнүң» кайы черде, кандызының хайгааралын база кылган. Аңныырның бир баазазын, 22 бажыңчыгаштарны чаа туткулаан, эрги баазаларны, бажыңчыгаштарны септээн. Тус-тус аңныыр тывыш ажыл-агыйларының база совхозтарның аңчыларының, а ол ышкаш аңнаарынга ынак кижилерниң аңнаар черлериниң девискээрин тодараткан. Аң-өлүктүң шынарын бедидериниң дугайында чугааларны черчерге аңчылар-биле чоруткулаан. Ынчалзажок аңныыр сезонунга белеткелде чамдык чедир кылдынмаан чүүлдер база бар болбайн аан. Планна күүседир чүве дээш аң-меңни кайы хамаан чок өлүрүп, кырып болбас. Маңаа холбаштыр аңныыр ажылының тускай эртемниглери, инспекторлар болгаш егерьлер контрольду күштелдирер, учёт-отчётту шыңгыырадыр ужурлуг. Бистиң бодап турывыс болза, Тожунуң аңчылары бо аңныыр сезонунда Төрээн чурттуң мурнунга хүлээлгезин база-ла күүседип шыдаарлар.

КАМГАЛАП, ХУМАГАЛААР

Бистиң кооперация аңныыр тывыш ажыл-агыйының аңчылары чыл бүрүде хөй санныг аң-өлүктү күрүнеге дужаап турар. Ынчангаш бо коллектив аң-өлүк тывыжының талазы-биле беш чыл планын күүседир чоокшулаан. Аңаа мээң үлүүм база кирип турар. Эрткен чылын 4500 рубльдың аң кежин дужаадым. Онгу беш чылдың үш чылдарының планын күүсеткеш, ам оон дөрткү чылының үлүүнде ажылдап турарым ол. Бо сезонда план база күүсеттинер.

Хоочун, дуржулгалыг аңчы кижи аң-меңни кайы хамаан чок төтчеглевес, а оларны камгалап, хумагалаар боор чүве. Маңаа холбаштыр мени дүвүредип чоруур чүүлдер дугайын чугаалаар бодай-дыр мен. Бир катап тайгада мээң бажыңчыгажымга Минскиден бир «аңчы» келген. «Меңээ чүгле ийи киш херек, оларны бо девискээрге хоран салгаш, дораан өлүрүп алыр мен» деп мындыг.

«Сээң ол хораннарың чипкеш өске хөй аңнар база черге кырлып калгай»—дээш, удурланып үндүм. Маргыжып, маргыжып чорупкан. Мен бодаарымга ындыг төтчеглекчилерниң аңнаар эргезин казыыр болза эки.

Улуг-даа, бичии-даа аңнарга улуг когаралды чедирип турар бөрүлер бистиң районда хөй. Оларны капкалап өлүрерде аът херек апаар. А аңчыларда аъттар чок. Бо айтырыгларже кичээнгей салыр болза эки.

В. ВИКТОРОВ.

Кооперация аңныыр тывыш ажыл-агыйының аңчызы.

БИР КОЛ ЧҮҮЛ

Эрткен аңныыр сезонунда бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары 44 муң ажыг рубльдиң өлүүн дужааган. Ынчаарга ам бо сезонда 100 ажыг аңчы аъттыг, ивилиг аъттаныпкан.

Аңчыларга бир кол чүүл өлүктүң шынары болгай. Чамдыкта хуусаа четпээнде дүгү чедишпээн кара дииңни хөйнү өлүрер чорук шын эвес. Аң, дииңниң кежин ыттарга кайы хамаан чок чазарлатпайн база ону шын, чурум ёзугаар союп, ажаап кургадыры база чугула болгай. Ол бүгүден хөй чүүлдер хамааржыр. Чаңгыс сөс биле чугаалаарга, өлүктүң шынары — аңчы бүрүзүнге бир кол чүүл болур деп бодалдыг мен.

Ш. САМБУУ,

пенсионер, аңчы.

ЧАҢЧЫККАН ААЙЫ-БИЛЕ

Ынчан районнуң мурнакчы аңчыларының слёду болуп турган. Сөөлзүредир тергиин аңчыларны шаңнап эгеледи. «Тоора-Хем» совхозтуң хоочун аңчыларының бирээзи Ак Лопсан-Базыр!» дээн соонда, күдүгүр узун дурт-сынныг, аллан хар иштинде кырган сандайындан оожум тургаш, президиум столунче базыпты. Ол хоочун аңчының арын-шырайын көөрүмге бүзүрелдиг, ооң-биле кады сеткилинде каны оорушку долганы илдең болду. Лопсан-Базыр слёттарга ындыг шаңналдарны хөй удаа ап келген.

Алызындан тайга-сын чурттуг, бичиизинден аъргаының кокпазын, дагның кадырын эдерип өскен, келзе-келзе чарышка аштырбас, эрес аңчыларның бирээзи болгай. Ооң бодал-сагыжы ам-даа тайга-сынның бажындан, шыргай аъргадан ыраваан. Чыл-бүрү аңныыр сезону эгелээрге, болганчок хаптар черни Баш-Хемниң ол чарыы Кара-Шожут, Бедик, Ак-Тайга девискээрин черле утпас. Ийи-үш чарыны коштааш, эң шыыраап мунгаш, бодунуң звенозунда эш-өөрүн эдерткеш, тайгаже хаптар...

Бо удаада хоочун аңчы-биле сеткил хандыр хөөрешкен бис.

— Эрткен аңныыр сезонунда силерниң звено кайы хире олча-тывыштыг болганыл, Ак Сандыкович?

— Ниитизи-биле беш кижи 1600 ажыг дииң дужааган бис... Дииң-даа харын хиредизинде шору болду ыйнаан, алды планын арай чедирбээн бис. Алды аңнаары берге, амыр эвес, орта мерген арга херек. Мээң кады чораанным ол оолдар ам бо чылын, шырак-ла аңнаар боор—деп, ол харыылады.

Маңаа Ак Сандыковичиниң аңчы шынарының бир эки талазын көрээл. Кая-даа аңнап чорда ооң чанындан аныяк аңчы оолдар ыравас. Оларын Лопсан-Базыр «өөреникчилерим» дээр. Шынап-ла, сөөлгү беш-алды чылда безин ол кады аңнап чаңчыккан эжи Бараан Сүлдүм-биле аңнаарының аргаазынга чеди оолду өөреткен. Оларның чамдыызы, чижээ, Ак Точка, Володя Бараан суглар, ам ол хоочуннарны ажып турар апарган.

— Бо чылын силер-биле кады аныяктардан кымнар чоруур деп тур?

— Точка ынап-ла аъттаныр, өске ийи хире оолду база эжеп аар мен.

— Олча эрткен чылдан дүжүвес боор аа?

— Харын, арай бут аарыксап турар... Ынчалза-даа ийи чүс ажыг дииң, үш-дөрт алды чайлыг-ла боор. Алдыга эки ыт-ла болза, берге эвес чүве ыйнаан моонар.

— Силерниң ол звенону кым баштаар деп тур?

— Звенону мен-не эдертир мен—деп, ол дорт харыылады.

Октябрьның эге хүннеринден эгелээш, Тожуга аажок хайнышкынныг: тайга-сынарже аъттанып үнер аңчылар ок-чемзээн, боо-моңгузун, мунар мөлгезин белеткээр, аъш-чемин тыптынып алыр, план, хүлээлгелер алыр, кероо чарар, звено, бригада болурун тодаралыр. Сактырга, кижи бүрүзү-ле ол дээш хөлзеп турганзыг. Ол-ла белеткел, хөлзээшкин аразынга базып тура, Ак Лопсан-Базыр бодунуун база ынак бодап, белеткелин кылып алыр.

Адыр-Кежиг суурнуң артыы кудумчузунда чаңгыс аай туткан бир хевирниң бажыңнары чыскаалып чорупкан. Оларның бирээзинде Ак Сандыкович чурттап орар. Бичии бажыңның эжииниң аксында чүү-хоо оваалап берген чыдыр. Аңчының херекселдери ол: ээр, ыңгыржактар, чонактар, барбалар, тырттыглар, кудурга, хөндүргелер... Оларны белеткеп албас болза, ивилиг аңчы мен дээн херээ чок-ла болгай.

— Меңээ ийи дериг-херекселди артык-артык боор кижи мен, ам чүгле бодумга өй арты, кады чоруур оолдарымга бергилепкен мен. Ам моон үнгеш, өөрүмнүң бир эргий базыпкаш кээйн—дээш, ол ам-даа адак-бышкаа чиик кудумчуну өрү базыпты.

А. ПУГУУРАК,

журналист.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДУРЖУЛГА СОЛЧУП

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы Прагада чоруп турар. Ук делегация Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Президиумунуң кежигүнү, ЧКП-ның Прага хоорккомунуң бирги секретары А. Капек-биле болгаш ЧКП-ниң Прага хоорккомунуң кежигүннери-биле ужурашкан. ЧКП-ниң XV съездизиниң болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында информациялар солчуушкуну найыралчы беседа үезинде болган. Партияның Прага хоорай организациязының ажыл-чорудулгазы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылы-биле, чехословак найысылалдың хөгжүлдезиниң перспективалары-биле совет аалчылар танышкан.

ЧКП-ниң Төп контроль-ревизия комиссиязының удуртур ажылдакчылары-биле болгаш оон даргазы М. Чапка-биле СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы ужурашкан. Ийи партияның контроль органнарының ажыл-чорудулгазының дуржулгазын ужуражыышкын үезинде солушкан.

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы ЧКП-ниң хоорай болгаш область комитеттериниң контроль-ревизия комиссияларының кежигүннери-биле база ужурашкан. СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң болгаш партия комиссияларының ажылының хевирлериниң, аргаларының база ажыктыг чоруунуң дугайын А. Я. Пельше оларга чугаалап берген.

ПРАГА. СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше баштадыр СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң делегациязы Чехословакияның Компартиязының ТК-зының чалааны ёзугаар эл чуртта чоруп турар аайы-биле Соңгу-Чех областа чораан. ЧКП обкомунуң удуртукчулары-биле болгаш областың контроль-ревизия комиссиязының кежигүннери-биле делегация кежигүннериниң беседазы болган. Партия контролюнуң талазынга ийи партияның айтырыгларын болгаш дуржулгазын ол беседа үезинде чугаалашкан.

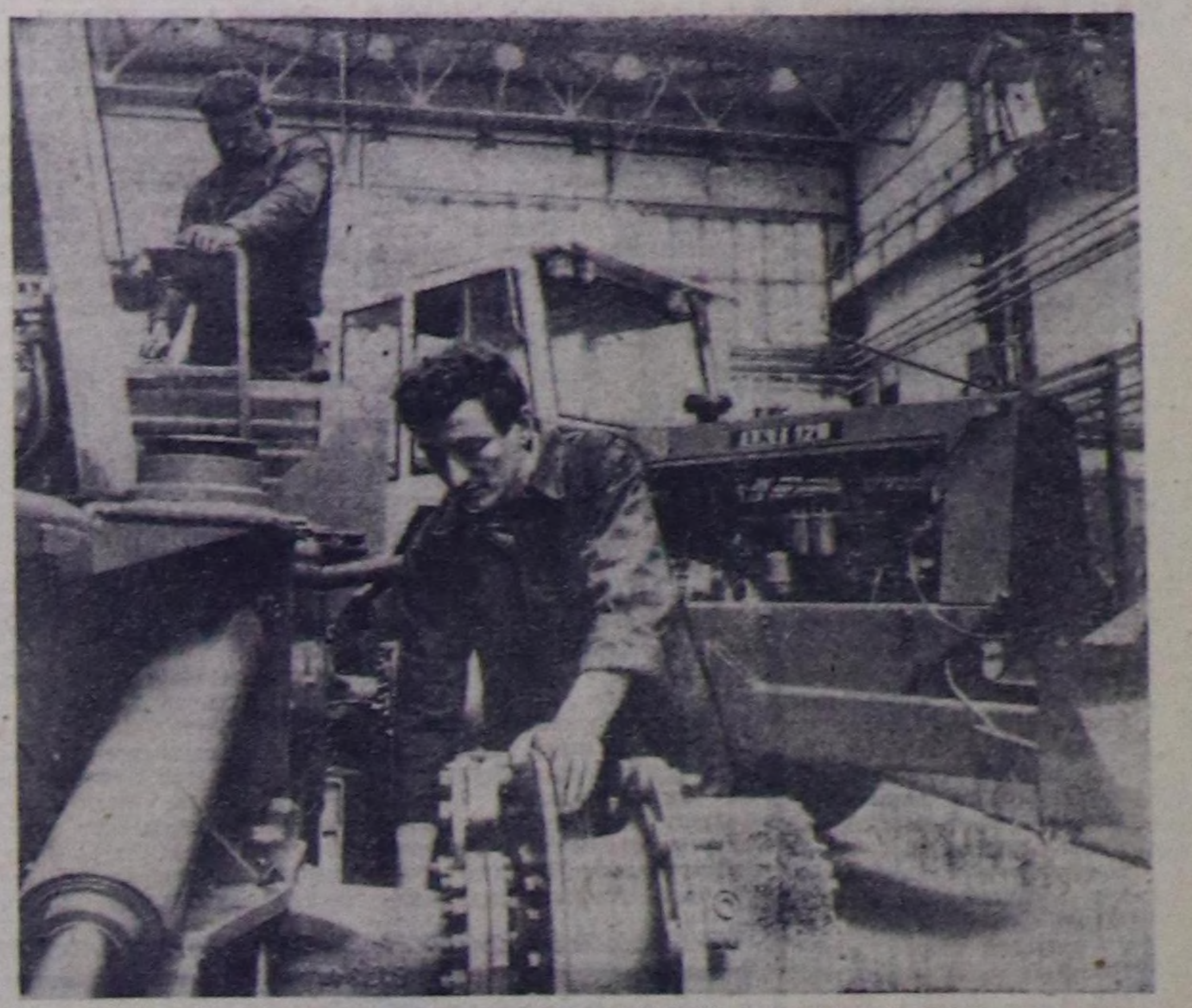

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Мартин хоорайда аар машина кылыр заводтуң цегинге бо чурукту тырттырган. Оон чоокта чаа ЛКТ-120 деп чаа тракторларны бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол бүдүрүлгениң продукциязы ыяш ажылдап кылырының техниказы болур. Ону социалистиг экономиктиг интеграция талазы-биле ЧССР-ниң өөрү акы-дуңмалышкы чурттарже хөй-биле садып турар.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

КҮШ—ЧАҢГЫС ЭПТЕ

БАГДАД. Иракттың Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейнниң парлалга конференциязы Багдадка болган.

Араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыннарының Багдадка ам болур чөвүлел хуралын үзер, оон ужур-дузазын бичеледир дээш империалистиг бөлүктер, ылангыя америк империалистер, ам аажок улуг күжениишкиннерни үндүрүп турар—деп, ол чугаалаан. Багдадка дээди деңнелге болур чөвүлел хурал араб делегейге болгаш израиль агрессиязының уржуктарын узуткаар дээш оон демиселинге боттуг салдарын чедирер деп бүзүрелин С. Хусейн илергейлээн. Араб национал кыжанып келген айыылдарга удур арабтарның демниг хөделиишкини араб делегейде амгы угланыышкынның үндезини болур деп ол онзалап демдеглээн. Эң кол кыжанышкын Кэмп-Дэвидке дугуржулгалар болур.

Кэмп-Дэвидке дугуржулганы чүдек-бужар чүүл кылдыр көргүскеш, Синайны Садат Египетке чүгле сөс кырынга эгидип берген, а херек кырында бүгү Египетти империализмге берипкен, ону империализмниң болгаш сионизмниң Африкаже база араб делегейже шургуп кирериниң көвүрүү болдурган деп, С. Хусейн медеглээн.

ТААРЫШТЫР ШИИТПИРЛЭЭШКИННИҢ АРГАЛАРЫН ДИЛЕП ТЫВАРЫ БОЛГАШ АГРЕССИЯНЫҢ КЫЖАНЫЫ

БЕЙРУТ. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштерниң составында боттары шериглерлиг азы оларны акшаландырарынга киржип турар араб чурттарның даштыкы херектер министрлериниң Бейт эд-Динге эрткен чөвүлел хуралы ажылын дооскан. Ливан кризис-биле холбаалыг айтырыгларны ужуражыышкынның киржикчилери бүгү талалыг көрген болгаш ону Ливанның чаңгыс эвии, хамаарышпас чоруун, бот-эргезин хевээр арттырарынга, Эр-Риядке база Каирге дээди деңнелдерге арабтар аразының чөвүлел хуралдарының шиитпирлерин күүседиринге, чөрүлдежип турар ливан талаларның аразында өжээннешкек пропаганданы кайы-даа таланың соксадырынга база оларның аразынга национал эптежилгени чедип алырынга үндезилээш таарыштыр шиитпирлезе чогуур деп түңнелди үндүргенин түңнел дыңнадыгда демдеглээн. Чонда боо-чепсекти хураап алырының база амгы үеде арабтар аразының күштеринде онааттынган сорулгаларны бодунга алыр төлээде, национал айыыл чок чорукту хандырып шыдаар эргелиг ливан армияны тургузарының графигин ажылдап кылырының эргежок чугулазын дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Израиль-биле кады ажылдажылганың бүгү хевирлерин чөвүлел хуралдың киржикчилери буруу шапкан болгаш ындыг кады ажылдажылганы хоойлуга дүүштүр кезедип шаажылаар апаарын деткип чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин Ливанның чазак болгаш политиктиг бөлүктеринде чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Чурттуң премьер-министри С. Хосс, мусульман общинаның удуртукчулары болгаш национал-патриотчу күштерниң көскү удуртукчулары Бейт эд-Динге хүлээп алдынган сүмелерни деткип турарын илергейлээн. Харын чүгле консервативтиг «ливан фронтунуң» баштыңы К. Шамун чөвүлел хуралдың шиитпирлерин хүлээвээн.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

БЕРЛИН. Чонга фашистиг «конституцияны» дөгеп тургаш, диктатураны быжыглаар дээр шериг хунтазының оралдажыышкыннарынга удур чаңгыс аай фронт-биле демисежип үнүптеринче чурттуң бүгү демократтыг күштерин Чилиниң Коммунистиг партиязы кыйгырган. «Конституция» дижир чүве-биле холбаштыр дерзии кажарлаашкын кылыр дээр кара сагыштыг бодалдарга удур демиселге ажылчы чоннар, профэвилелдери, хоорай болгаш кедээ чурттакчылар идепкейлиг киржир ужурлуг деп Чилиниң Коммунистиг партиязының тараткан медеглелинде чугаалаан.

Конституция дугайында айтырыг талазы-биле бүгү-ниити санал бериишкиннериниң хажыызынга кым-даа артпас ужурлуг. Ол санал бериишкиннерин шериг диктатуразынга удур, чуртка демократия дээш тулчуушкунун чаа шөлү болдурары эргежок чугула деп ук документиде айыткан. Национал эрге-ажыктарга ёзулуг таарышкан база фашистиг ёзу-чурумну көөр хөөн чок бүгү кижилерниң сырый каттыштырарынга бараан болгу дег боттарының демократтыг конституциязын бүгү улустуң чугаалажыышкынының үезинде чилиг патриоттар ажылдап кылыр ужурлуг.

Чилиге чүгле кижиниң эргелерин болгаш социал эргелерни чарлап турар конституция эвес, харын ол эргелерни үреп болбазын болгаш улусчу эрге-чагырганы камгалаарын магадылап болгу дег конституция херек деп, документиде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БУРУУ ШАПКАН

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Никарагуаның диктаторга удур күштери чуртта байдалды «шиитпирлээр» херекке Вашингтонуң харылзаштырыкчы болуксаар чоруун хүлээп көрбейн турар.

Күрдепартаментиниң разведка болгаш шинчилелдер бюрозунуң директору У. Боудлерге баштаткан америк харылзаштырыкчыларның чедап алыр деп турары Никарагуада байдалды «болур чогууру-биле тургузары» Сомосаның ёзу-чурумун чок кылбаанда болгаш чурттуң келир үеде демократтыг чазалга диктатурага удур боо-чепсектиг демиселди чорудуп турар Сандино аттыг национал хосталга фронтузунуң төлээлекчилериниң киржилгези чокка болдунмас деп, «12-ниң бөлүүнге» каттышкан никарагуа оппозициязының төлээлекчилери бодунуң медеглелинге айыттынган.

Никарагуаның чурттап эртип турар кризизи болза АКШ-тың политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талазы-биле деткимчелиниң, бодунуң салым-чолун шиитпирлээр эргези чок никарагуа улустуң иштики херектеринге Каттышкан Штаттарның ажык-биле киржип турарының ачызында эрге-чагыргада туруп турар Сомосаның өг-бүлезиниң чуртта тергиинделиниң түңнели болур деп ол документиде айыткан.

«12-ниң бөлүү» АКШ-тың талазындан Сомосаны, оларның аайындан эртпес ёзу-чурумнарны деткиирин доп-дораан соксадырын негээннер. Никарагуаның херектеринге даштыкы холгаарлап киржиишкинни хүлээп көрбейн, оппозиция мынча деп онзалап демдеглээн: эң дээре салым-чол дээш демиселди төнчүзүнге чедир чорударынга бистиң улусувус шиитпирлиг.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Коста-Рикага удур Сомосаның диктаторжу ёзу-чурумунуң чөгээлээшкинин Америк күрүнелериниң организациязы шыңгыызы-биле буруу шапкан.

Америк күрүнелер организациязының ол девискээрде байдалды өөренип көөрү-биле Доминкан Республиканың, Колумбияның болгаш Барбадостуң төлээлекчилеринден тургустунган тускай комиссиязының илеткелинде киирген медээлер ёзугаар алырга, Никарагуаның национал гвардиязы кожазында Коста-Риканың кызыгаарынга боо-чепсектиг чөгээлээшкиннерни чоруткан.

Чижээлээрге, Никарагуаның шериг-агаар чепсектиг күштериниң самолёттары ол республиканың агаар девискээрин хөй удаа үрээн. Чурттуң кызыгаар чоогунда суурларын араатанзыы-биле бомбалаан болгаш боолаан. Ол дээрбедекчи хөделиишкиннерниң түңнелинде элээн каш чурттакчылыг суурларга материалдыг улуг когаралды чедирген, хамааты чурттакчыларның аразында өлүрткеннер болгаш балыглаткаңнар бар.

Америк күрүнелер организациязының доктаамал чөвүлелиниң хүлээп алган тускай резолюциязында ол кезиида тайбынны болгаш доктаамал чорукту хевээр арттырарынга шыңгыы айыыл боор турар никарагуа ёзу-чурумнуң ол хөделиишкиннеринге ол организацияның кежигүнү күрүнелерниң ханы сагыш човаашкынын онзалап демдеглээн.

Хайгааракчыларның демдеглеп турары-биле алырга, бир эвес АКШ-тың деткимчези чок турган болза, Сомосаның ёзу-чуруму Коста-Рикага удур боо-чепсектиг ажык чөгээлээшкинни кылып шыдавас.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

Лондонуң албан-дужаалдыглары можунуң чурттакчы чонунга удур хапныг истеп сүрүүшкүннер политиказын уламчылавышаан. Соңгу Ирландияга британ шериглерниң хөделиишкиннерин калбартырын улам күштелдирген.

Англи парлалганың «чүүлээшкин чепсээ» дээн чуруунда боо-чепсекти, октарны, карак чажы төгүлдүрер газтыг гранаталарны, аар моңнарны болгаш шериг хептиг амгы үениң өлүрүкчүлериниң өске-даа херекселдерин көргүскен. Амгы үеде олар барык 2 муң кижини өлүрген болгаш 20 муң соңгу ирландыларны балыглаан. Оларның хөй кезии тайбың хамаатылар болур.

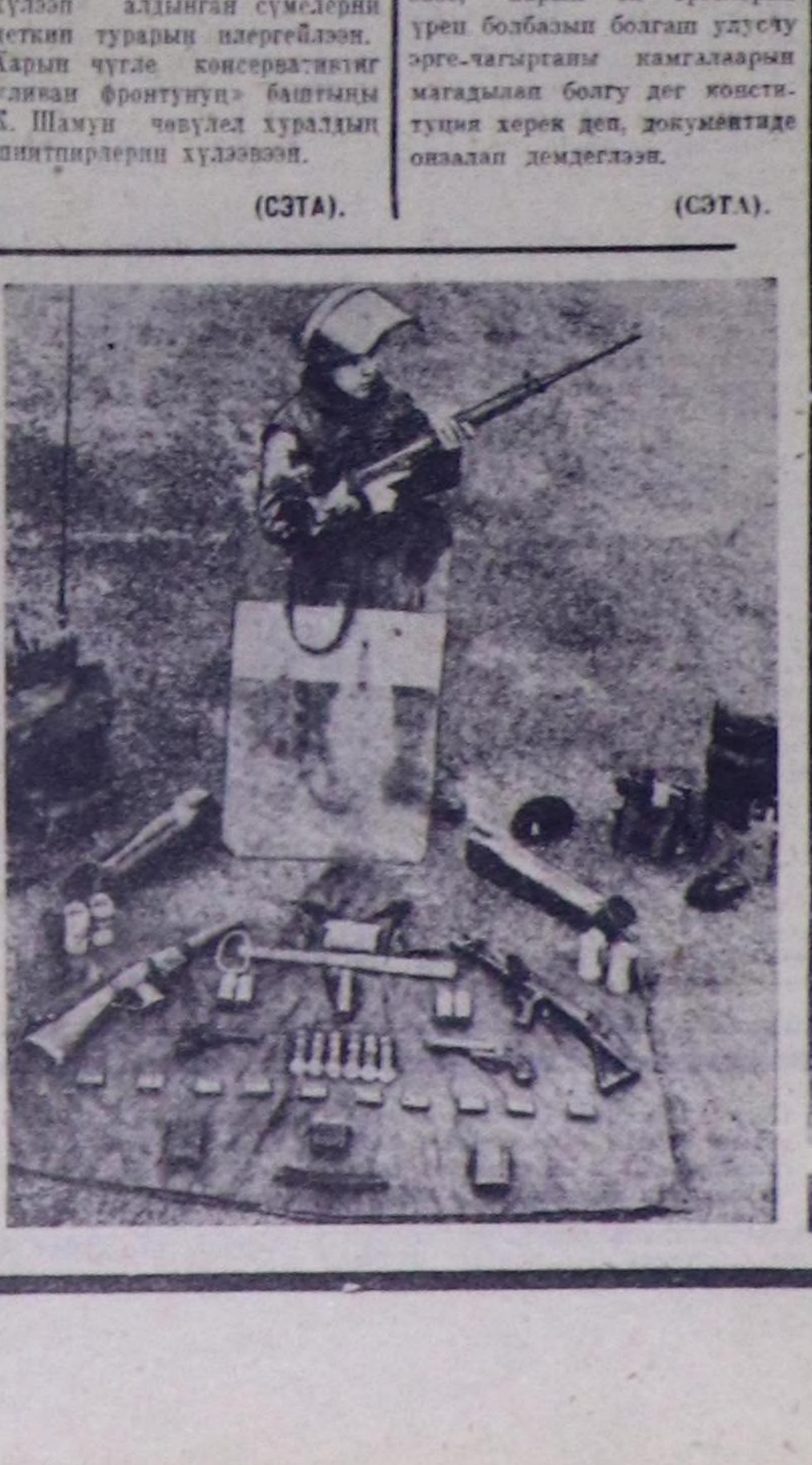

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ВЬЕНТЬЯН.** Республиканы чарлап тургусканындан бээр 3 чыл болган оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш Лаос Улус-Демократтыг Республикада калбарган.

Ажылчыннар болгаш тудугжулар бүдүрүлгелерниң чыл планнарын байырлалга чедир хуусаа бетинде күүседир, тудуп турар объектилерни, оруктарны болгаш көвүрүглерни ажыглалга киирер талазы-биле хүлээлгелерни ап турарлар. Кодээниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агыйының ажылдарын—чайгы дүжүттү ажаап алырын, күскү-кышкы үениң культураларын тарыырынга белеткелди, ирригация тудугларын септээрин, тарыыр черлерни калбартырын болгаш мал чемин белеткээрин чедиишкинниг чорудар дээш демисежип турар. Дүжүт ажаап алырынга, чоокта чаа болган үерлээшкинден үрелген оруктарны, көвүрүглерни, каналдарны катап тургузарынга дайынчылар дузалап турар.

⊙ **КАБУЛ.** Кызыл Чартык ай ниитилелиниң айы Афганистанда эгелээн.

Ол айның программазында ниитилелдиң сорулгаларын нептередири болгаш тайылбырлаары, хереглеп турарларга акша-херекги чыыры болгаш өске-даа хемчеглер көрдүнген.

Оон-биле холбаштыр ол организацияга Революстуг чөвүлелдиң даргазы, Афганистан Демократтыг Республиканың премьер-министри Нур Мухаммед Тараки байыр чедирген. Республиканың бүгү ажылчы чоннары ол айны эрттирериңге идепкейлии-биле киржир болгаш ол организацияның хүрээлениң калбартыр дээрзинге бүзүрелдиг ол илереткен.

⊙ **ДАР-эс-САЛАМ.** Танзанияның порттар эргелели элээн каш порттарны, оон иштинде Дар-эс-Саламның, Тангениң, Мтвараның, Линдиниң портун калбартырынга болгаш чаартырынга 1,5 хире млрд. шиллингини чарыгдаар деп, эргелелдиң күүсекчи директору П. Кисумо медеглээн.

Дар-эс-Салам портче кирер каналды калбартырынын, аар чүък сөөртүр суднолорну порт хүлээп ап болур кылдыр ханы суглуг черлерде судно доктаар черлерни быжыглаарының планын ажылдап кылган деп, П. Кисумо дыңнаткан.

⊙ **БОНН.** Конституция камгалаар талазы-биле федералдыг ведомство ГФР-ниң бундестагының депутаттарын безин истеп-сүрүп турар деп, барыын-герман «Франкфуртер рундшау» солун медеглээн. Солуннуң бижип турары-биле алырга, чурттуң конституциязынга удурланышкак ол фактыны ГФР-ниң иштики херектер министерствозу бадыткаан. Социалистиг чурттарның төлээлекчилери-биле бундестагтың депутаттарының харылзааларынга хамаарышкан медээлерни чүнүң-даа мурнунда чыып ап турар.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ШИЛИП АЛГАН

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл болур юбилейинге тураскаатткан ырлар конкурузун чарлаан турган. Ол конкурска профессионал композиторлар Р. Кенденбиль, Д. Хүреш-оол, Б. Нухов, бот-тывынгыр композиторлар В. Борисенко, С. Базыр-оол, М. Кертик-оол, А. Ондар, К. Баазан-оол, Д. Седип, М. Монгул-оол, К. Х. Ензак, С. Бухтуев болгаш Москва чурттуг композитор Р. Майоров олар киришкеннер. Конкурска шүлүкчүлер Ю. Кюнзегеш, Д. Усманов, В. Саган-оол, К. Сүттүг-оол, А. Даржай, З. Намзырай, М. Хайдыптың сөстеринге бижиттинген ырлар кирген.

Жюрини РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады композитор Алексей Боктаевич Чыргал-оол даргалаан. Ооң кежигүннери — композиторлар, музыковедтер, чогаалчылар.

Көрдүнген чээрби ажыг ырлардан алды ырны шилип алган. Оларга Дамба Хүреш-оолдуң Куулар Черлик-оолдуң сөзүнге «Студент тудугжу отряд» болгаш Куулар Сүттүг-оолдуң сөзүнге «Ынакшыл чокта чурттаалга чок», Борис Нуховтуң Виктор Саган-оолдуң сөзүнге «Чаа Шагаан-Арыг», Владимир Борисенконуң Надежда Лушникованың сөзүнге «Корчагинчилер» болгаш Ростислав Кенденбильдиң Юрий Кюнзегештиң сөзүнге бижээни «Алдарлыг комсомол». Солаан Базыр-оолдуң Куулар Черлик-оолдуң сөзүнге «Доозукчулар вальсы» деп ырлары хамааржыр. Конкурстуң түңнелин чоокку хүннерде үнер.

Б. КЕНЕШ.

ӨӨРТҮП ТУРАР

Москваның Б. Щукин аттыг училищезиниң доозукчулары, бистер бо таргылыстың диплом ажылдарывысты — алдарлыг француз драматург Эжен Лабиштиң «Терезин шляпа», шылгараңгай немец драматург Фридрих Шиллерниң «Кара сагыш болгаш ханы ынакшыл», сураглыг япон драматург Мондзаэмон Тикамацунуң «Ынакшаарнарның амы-тынынга четтиңгени» болгаш совет драматург Мустай Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шиилерниң баштайгы көргүзүглерин чоңга бараалгаткан бис. Бистиң шиилеривиске чоннуң ылаңгыя аныяктарның хөйү-биле кээп, сонуургап көрүп турарынга өөрүп турар бис. Чаа чырык, чылыг театрга оюн көргүзери бистерни база өөртүп турар.

А. ШОЮН, артист.

ЗОНА СЕМИНАРЫ

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы бодунуң планын ёзугаар күрүнениң массалыг библиотекаларының четкизиниң төптүдеринге Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарының библиотекаларының зона семинарын эрттирген. Семинарны райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Монгуш ажыткан.

Семинарга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору И. Иргит, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директору А. Давыдова, ооң эртем-методиктиг килдизиниң эргелекчизи С. Шимит, уругларның Чуковский аттыг библиотеказының директору З. Стрелковская, библиотекарь В. Кужелова олар киришкеннер. «Төптүдүлгени чорударының белеткел ажылдары», «Төптүттүнген система-биле кожээ библиотекаларга уругларны ном-биле хандырары», «Төптүдүлгени чорударының үезинде каталогтар-биле ажыл» деп лекцияларны ийи районнуң 28 библиотекарьлары дыңнааннар. Семинарга каталогтар-биле ажылдаарынга практиктиг кичээлдер база болгулаан.

С. ООРЖАК, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг килдизиниң улуг методизи.

АНАТОЛИЙ КАРПОВКА БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

БАГИО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Филиппинының Багио хоорайга делегейниң бирги чери дээш шыдыраа талазы-биле маргылдаа доозулган. Ийи кижиниң аразынга эрткен ол маргылдаа шыдыраа төөгүзүнде эң узун хуусаалыг боор турар—таптыг-ла үш ай уламчылаан. Маргылдаа кайгамчык өскерилгелерлиг болган: делегей чемпиону эгезинден тура мурнап чоруй (1:0, 4:1, 5:2), хенертен кордакчыга деңнежир кылдыр улаштыр-улаштыр уттурупкан (5:5), оон сөөлүнде шиитпирлиг салыгга ыяк уткан. Совет шыдыраачыларның ойнааны маргылдааларның эң харысалгалыы-даа ол боор турар. «Аныяк А. Карпов бодунуң чурттап турар чуртунуң социал тургузуунуң ат-алдарын камгалап турар. Кордакчы ол чурттап дезип үнген болгаш ону бужартадырын кызып турар» деп, Филиппинының бир солуну бижээн. Аңаа улаштыр Карповтуң удурланыкчызы шырак дуржулгалыг, оптуг болгаш ёзулуг кара сагыштыг кижи болгаш бодунга делегейниң элээн каш чурттарындан шырак шыдыраачыларны дузалажыры-биле эвилелдээринден аңгыда, индий дипломатче халдаашкын кылганы дээш кеземче хереэ онаап турар үйбалай үүлгедикчилерни безин эвилелдээнин айтыры артык эвес.

...32-ги салыгның хүнүнде чаргы чарары-биле чыылган жюри маргылдаа үезинде чаргы-чар үндүрбес дугайында дугуржулганы сагывазаң, байдалды чидиглендирип, харын мырыңай кыжанып, меге буруудадыышкыннар үндүрүп, дора көрүп турганы дээш кордакчыны, чурту чок шыдыраачыны ол бүгү херектери дээш буруудаткан. Кем-херек үүлгедикчилери-биле харылзааларын үспейн, «Ананда Марга» бөлүктүң кежигүннерин бодунуң чурттал, дыштанып турган черинге хоргададып, Делегейниң шыдыраа Федерациязының дүрүмнерин үреп база маргылдаа үезинде бодун алырының багай үлегерин көргүскени дээш В. Корчнойну буруудатпас арга чок.

Маргылдааның 32-ги, сөөлгү болган салыынга А. Карпов тулган эки, көдүрлүүшкүннүг ойнаан. Угаан-бодалдың, мага-боттуң бүгү курлавыр күштерин, тура-соруун мөөңнеп шыдаарын ол көргүскен, чогаадыкчы аргаларының байлааң бадыткаан. Ооң тиилелгезинге бүзүреп турган миллион-миллион кижилерниң мурнунга бодунуң хүлээлгелиин ол база утпаан. «Бүзүреп турар бис!» дээн телеграммалар дүшкүүрлүг апарган үеде безин кээп турган. Брянскиниң ажылчы чоннары, Шпицбергенниң хөмүр-даш ууургайларының ажылчыннары, Москваның чогаалчылары... дээш кымнар телеграммаларны чорутпаан дээр. Миллион-миллион совет болгаш даштыкы кижилер Анатолий Карповтуң тиилелгезинге бүзүреп турган.

Гроссмейстер М. Тальдың чугаалааны-биле алырга, октябрь 17-де сценага бистиң көрүп чаңчыкканывыс чемпион ойнап орган. Баш удур санап кааны дег, шыдыраа шөлүнге ыйыышкын тиилелгелиг согуушкунга эккелген. Салыгны удуп алырының бүгү аргалары бар байдалга соңгаарлаткан. Ооң мурнунда болгулаан чедиишкин чок чамдык салыглардан кинзээнген А. Карпов-даа, ооң өннүктери-даа баш удур байырлап, байыр хүлээп албааннар. Дараазындагы хүнде, октябрь 18-те, удурланыкчызы 32-ги салыгга уттургандыр мен деп билиндигенин ойнавайн медеглээнин маргылдааның арбитри чехословак гроссмейстер М. Филип дыңнадырга, делегей чемпиону турушканындан хөөн чок хүлүмзүрээш, чүгле ынчан тиилелгени чедип алганының дугайында аалынче дыңнадырын «чөпшээрээн».

Берге демиселге чедип алган тиилелгези дээш А. Карповка бистиң шыдыраага сонуургалдыг бүгү кижилеривис изин-биле байыр чедирип турар.

Анатолий Карпов 1951 чылдың май 23-те Челябинск областың Златоуст хоорайга төрүттүнген. Чеди харлыында шыдыраа ойнап өөренген. 1966 чылда мастер, 1969 чылда аныяктар аразынга делегей чемпиону болгаш делегей мастери, а дараазында чылда гроссмейстер апарган.

Делегейниң хөй-хөй маргылдааларынга Карпов тиилелгелерни чедип ап келген: Москвага (1971 ч.), Гастингсе (1971-72 ч.), Сан-Антониога (1972 ч.), Мадридке (1973 ч.); делегейниң шыдыраа олимпиадаларының тиилекчизи совет команданың составынга: Югославияга (1972), Францияга (1974). Европаның команда аайы-биле чемпионадынга (1973 болгаш 1974 чылдарда) киришкен. 1974 чылда Ниццага эрткен делегейниң XI Олимпиадазынга совет команданы баштап тура, ол маргылдааларның төөгүзүнге турбаан чедиишкинни (14 сандан 12-ни) чедип алган.

Делегейниң бирги чери дээш 1973 чылда шилилге маргылдаага Карпов 17 салыгны удуп ап, чүгле үш салыгга уттурган. 1975 чылда Карповту делегей чемпиону кылдыр чарлаан. Шыдыраа төөгүзүнге делегейниң 12-ги чемпиону болганы ол.

Делегейниң чаа чемпиону 1975-78 чылдарда (Багиога маргылдаага чедир) ниитизи-биле 187 катап маргылдаа оюнун ойнаан. Оларның 88-ин удуп алган, 93-үн хайымнаан, чүгле алды салыгга уттурган.

Шыдыраа журналистериниң делегей ассоциациязы 1973 чылдан бээр «Шыдыраа Оскары» шаңналды Карповка үзүктел чок тыпсып келген.

Бо чылын Анатолий Карпов Ленинград университединиң экономика факультедин доосткан, «1969—1977 чылдардагы шилиндек салыглар» деп номну үндүрген. Ындыг номга ам бир чаа алдарлыг арынны немеп каап болур.

·СПОРТ·СПОРТ·

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

ВЛКСМ-ниң 60 чылынга тураскааткан маргылдааларны Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының ортузунда план ёзугаар эрттирип турар.

Чаа Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга стол теннизинге хууда бирги чер дээш маргылдаа эрткен, аңаа чээрби спортчу киришкен.

Спорттуң бо хевиринге шалыпчы тудугнуң бирги чемпиону комсомолчу Эдуард Натпит-оол болган. Ийиги черни Валерий Доңгак ээлээн. Тиилекчилерге шаңналдарны аныяк специалистер болгаш тудугжуларның дыштанылга кежээзинге тыпсыскан.

С. ГЛАДКОВ.

МӨГЕЛЕР ЧОРУПКАН

Бо чылдың март айының төнчүзүнде Кызылга хостуг хүрешке Сибирь зоназының маргылдаазы эрткен болгай. Аңаа бистиң республикадан Валерий Оюн (48 кг) чемпионнаан, 52 килограмм чедир деңзиге спорт мастери Александр Шойдук ийиги, 100 килограмм чедир деңзиге спорт мастеринге кандидат Ооржак Дапыл үшкү черни ээлээн. Ынчангаш олар Сибирь зоназының адын камгалаары-биле РСФСР-ниң чемпионадынга киржир эргени чедип алганнар.

Хостуг хүрешке Россия Федерациязының бирги чери дээш маргылдаа Новосибирскиге эртер. Орта киржири-биле Тываның төлээлери В. Оюн, А. Шойдук, Д. Ооржак дүүн чорупкан.

Бистиң корр.

Бося САНГАДЖИЕВА, калмык шүлүкчү

КАРА ДИИСЧЕЙ

Бир-ле катап дуңмам-биле
Бир чер чорааш, чаныт ора,
Хар дег аккыр даштың черге
Кара диисчей көрүп каан бис.

Хөөкүй диисти куспактапкааш,
Хөөрешпишаан чаныптывыс.
Амдыы кара диигиивисти
Ак сүт-биле чемгердивис.
Сырын-салгын каккавын дээш
Чылыглап-даа аажок бис.
Хөөкүй диисчей бистиң-биле
Хөлчок өңнүк болу берген.
Диигиивис оожум топтуг,
Диигиивис чаптанчыг-даа.
Хөңнүвүс чок чүве чүгле
Хөө дег кара өңү-дүр ийин.

Суугуга пашты тиккеш,
Суугу аңаа чылдып алдым.
Дуңмам үрүг саваң алгаш,
Дүвележип кирип-иткен.
Чылыг суг-даа саарлып баткан.

Кара диисти аккыр таалка
Шынап кызып чугдуувус-даа,
Хай-ла чүве—агарбас ийин.
Ону көргеш, кожам үгбам
Оожум үннүг бисти сургаан:
— Кара өңнүг диисчейни
Канчаарга-даа агарбас чоор.
Канчаптар бис, эштер, өөрлер?
Кара диис ам хевээр боор бе?

Оода-ла тудум ак дук
Оортам черле көзүлбес бе?

Орузундан Д. ЧЫДЫМ очулдурган.

БӨРҮ БИЛЕ ДИЛГИ

(Т о о л)

Шыяан ам. Көк Бөрү-биле кажар Дилги ховуга ужуражы берип-тир эвеспе.

— Дидим эжим, таныжып алыылам—деп, Дилги мыңдыг болган.

— Таныжып алыылы харын. Олча-омак орук дургаар болзун!— деп, Бөрү харыылап-тыр.

— Баштай харын семис хой эъдинден хайырла—деп, Дилги саналдаан. Санал-даа хүлээп алдынган, ону дораан күүседипкен-дир эвеспе.

— Ам инек эъдинден — деп, Дилги улам амдажып, чугаалап-тыр. Дилег база-ла буу-хаа күүсеттинген.

— Семис аът эъдинден чиве, аа?—деп, Дилгизи улам сиңнигип чугаалаңган. Ковчуг семис аъттың эъдин Дилги база четтирип-тир. А аъттың ээзи сураглыг аңчы боор-туп эвеспе. Аътты дидим Бөрү чигеи-дир деп билип каааш, ооң «аңнаар» черинге капканы салгаш, хой кудуруу-биле чемиштеп каап-дыр.

Аът эъди төнерге, дидим Бөрү, кажар Дилги эжишкилер чемиш дилеп чорупканнар. Думчуунга чаагай чыт чыттанып кээрге, кажар Дилги чура дүшкен. Хой кудуруу дуу ол чыткан. Аңаа эвес, сезиничиг кудурук-дур деп билгеш, Дилгизи эжи дидим Бөрүге чугаалап-тыр:

— Чаагай кудурукту баштай дидим эжим, силер-ле чооглап көрүңерем!

Дидим, ынчалза-даа мелегей Бөрү ынчаар капкага кире берип-тир эвеспе. Кажар Дилги кудурукту эжинден ушта тыртып алгаш, ооң чанынга чипле эгелээн.

Бүзүрээчел, мелегей болганынга Бөрү хомудап, Дилгини каргап олура-ла, доңуп өлүп каап-тыр оо!

ЧАГЫ БАЖЫНДА

Белеткел класының өөреникчизи Аржай-оол дээр бопугур хүрең чаактарлыг, борбак кара оол дүъштеки ээлчегде өөренип турар. Бүргег болгаш кыржаң сооктуг күскү хүн турган.

Аржай-оол сумказын чүктепкеш, школаже бар чораан. Кудумчуда көстүп келген кара-шокар бичии диисчеекти хөй ыттарның ээрип, ойладып бергенин ол ырактан көрген.

Диисчеек кудумчу херимнинге четпейн, телефон чагызынче үне халаан. Ол көрткен уу-биле чагының мырыңай-ла шыпшык бажынче үне бергеш, ында бөрт ышкаш хөкпейтир олуруп алган.

«Четтирбейн барды! Эрес диисчеек-тир! Экизинин!» кылдыр оол бодаңган.

Ыттар чагы дөзүнге кезек эргилээш, чүк бүдарада тарай бергилээн.

Оол кежээ чанып орда, дээр улам чүдерeп, калбак ак-ак харларны черже саарып-ла эгелээн.

Эр демги-ле чагы чанынга келгеш көөрге, бичии диисчеек чагы бажында ам-даа олурбушаан болган. Безик чагы бажындан дүжүп чадап кааны ол-дур ийин, хөөкүйнүң. Эрткен кижилерден дуза дилеп, чалыңган чүве дег, ол аажок чиңге үнү-биле «Мяа-оң! Мяа-оң!» деп-ле орган.

Аржай-оол хейзиг диисчеекти хөлчок кээргей берген: «Хөөкүйге дыка-ла соок боор! Аштааны ковчуг боор!» Оол чагыны долгандыр кыладтап турда, үшкү классчы Даваажык база чедип келген.

— Чүнү көрүп турарың ол, Аржай? Кады чапаалам, че.

— Дөө диисчеекти көрдаан! Кээргенчиин!

Даваажык чаап турган хардан камгалай караанга адыжын сериглей тудааш, диисчеекти кезек көрүп тура, кынча дээн:

— Чеже-даа кээргевизе, мындыг бедик чагыдан ону дүжүрүп ап шыдаар эвес сен. Харның соогун көрбес сен бе, дүрген чоруулу!

— Шыдаар мен—деп, Аржай-оол арай бүзүрел чок харыылаан.

— Чүнү шыдаар сен? Бо чагы бажында диисчеекти дүжүрүп шыдаар сен бе?!

— Шыдаар мен.

— Шыдавас сен! Черле хорлок сен.

Даваажык көрүп турда-ла, Аржай-оол чүктеп чораан сумказын чагы дөзүнгэ салып кааш, чагыже хербектениш үнүп-ле каан. Ынчалза-даа оол чер албайн, дедир дүжүп келген.

— Ол-дур! Шыдавас сен!—дигилеп, Даваажык сөөле каттырылаан:— Хе-хе-хе!

Аржай-оол чүве-даа мыгтавaан. Даваажык бир көөрге, Аржай-оол ботинкаларын уштуп турган. Оол холдарын чылыды үргүлээш, катап-ла үнүп каан. Эр баштай улуг шиитпир чок, бичии өрүлээшле, доктаап каап чораан. Чагы дөзүнде Даваажык база үн үспейн турган:

— Коргуп тур сен бе? Ол-дур! Шыдавас сен! Шыдавас сен! Чүге мыттавайн тур сен?

Чагының ортузунга чедир ырбаалап үнгеш, оол хеперлеп аажок дүргедей берген. Ол талыйтыр үнүп бар-ла чораан. Даваажык ам алаң кайгап, аксы «хак» дээн.

Кудумчулап эрткен улус узун чагы бажында бичии оолду көргеш, аажок дүвүреп, чыглып келгеннер.

— Ой, хадай! Чүү оолу бо?!— деп, бир херээжен кижи алгыра берген.

— Долзат кадайның урууунуң оглу-даа ышкаш!—деп өске үн.

— Бо ковчуг өлүген харда мындыг тас чагы, балык дег, чылбыргай эвес чүве бе!

— Харын аан! Оон-даа коргунчуг — электриниң кыпсыптар ийне але!

Чаңагаш сывырындан демирлер ышкажыл!

— Дүрген дүжүп кел, оол!

— Ам мырыңай диисте чеде берди ышкажыл!

— Чоп саадап туруп бердиң, оол? Дүргеде!

— Салдынмас диисчей-дир—дээш төгенчиг чиңге үн бедиктен дыңналган.

— Хол бажында ырттып турбайн, ам-даа бичии өрү үнгеш, колдуктаптар болза, але!

— Аа, өршээ! Чүү-ле болур эргиг?! Оода машина белза, электри станциязынче чорудар.

— Чоокта бажыңнардан чоорганнардан эккелиңер! Чагы дөзүнге хере тутсулап алыылыңар!

— Чылай-оол ковчуг чагы үнер кижи, ону дүрген эккелзе.

— Ах, күжүр эрни, эм-на адыра соп алды! Колдуктавыт

— Аяар дүш, күжүр оглум! Аяар-аяар!

Күжүр Аржай-оол диисчеекти солагай талазында колдуктапкан, дүргени сүргей дүжүп бадып орган.

Улустуң дүвүрээн алгышкызы ам кээп чүгээр намдап, оолдуң дугайын чугаалажы бергеннер.

— Бо-ла ковчуг өлген-чоткаалыгда чылбыргай чагыже үне бээр чүү ковчуг шыдамык төл боор!

— Ам кайда барды, чоовус?

— Диисчейни куспактап алгаш, маңнап чана берди.

— Долзат кадай бичии оглун маңаа көрген болза, хөөкүй моорап каар турган боор ийин оң. Өршээ! Ат-ла бол часты!

М. ЭРГЕП.

«КҮЗЕГДЕ»

А. МОНГУШТУҢ фотоэтюду.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, биче чаар. Барымын чүк утланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 4—9 градус чылыыр, чамдык районнарга бир градус сооктан дөрт градус чедир чылыыр. Кызылга шокар булуттаар, эртен бысканхар чаар. Хаттың дүргени секундада 3—12 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Буратинонуң делгелгези».
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы — «Ажыл эрткени».
13.00—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.30—«Ону шыдаар силер». Аныяк чогаадыкчыларның конкурузу.
14.20—РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Мосевнтина ойнаар.
14.40—«Советтер болгаш амыдырал».
15.10—«Спортлото» тиражы.
15.25—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлаалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Беляничикова чорудар.
16.10—Уругларга фильм. «Фантазёрлар». Уран-чечен фильм.
17.15—«Черде кижи». Көдээ ажыл-агыйның ажылчынчыларының дугайында кинопрограмма.
18.00—«Ыр-78».
18.30—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар.
19.30—Медээлер.
19.50—«Чадаг - тергежигеш маңнап чоруй барган». Мультфильм.
20.00—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларының талазы-биле беседазы.
20.45—«Силерге, көдээниң ажыл-ишчилери».
21.25—«Каң канчап катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы — «Демисел».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Г. Свиридовтуң романстары болгаш ырлары». ССРЭ-ниң улустуң артизи Ленинчи шаңналдың лауреады Е. Образцова ырлаар.
23.40—«Баштайгы көргүзүгнүң мурнунда-ла». Киноконцерт.
00.30—01.00 «Гимнастика. Олимпий ынаавыышкыннары». Документалдыг фильм. Төнгенде—медээлер.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫНГА ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Белеткел салбырынга автомобиль транспортунуң, бүдүрүлге болгаш хамаатың тудугның мергежилдерин өөренир факультеттеринге кирерлерин белеткээр. Аңаа бүдүрүлгениң мурнакчылары, хөй-ниитиге үлегерлиг аныяк ажылчыннар, колхозчулар болгаш Совет Армияның хүрээлелинден халашканнарны хамаарышкан черинден сүмелээн бижиктерин ёзугаар база ортумак эртем дооскан соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң экзамени чок. Өөренир хуусаазы 8 ай. Документилерин октябрь 10-дан ноябрь 20-ге чедир, Совет Армияның хүрээлеңинден халашканнар январь 15-ке чедир үе иштинде киирер. Белеткел салбырынга кирерин күзээннер мындыг документилерни киирер:

1) Хамаарылгалыг черинден өөренирин сүмелээн бижик;
2) Бүдүрүлгениң болгаш комсомол организациязының характеристиказы;
3) ортумак эртем дооскаанының шынзылгазы;
4) күш-ажыл дептериниң хоолгазы;
5) 3×4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруктар;
6) эмчи шынзылгазы (286 майык ёзугаар)
7) ег-бүлезиниң дугайында шынзылга.

Билдиришкинни чорудар адрези: Кызыл, Рабочая 4, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Изиг хүн адаанда бажың» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дагжа-ла, барабан» 10.20, 14.50, 16.30, «Мээң лимбим сени шыйгырыптар» 12.00, 18.10, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу истекчи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ону өөренмээн бис» 15.00, «80 хонук дургузунда Черни долгандыр» 17.00, 20.00 шактарда.

1978 чылдың октябрь 31-де 1979 чылдың төп солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга доостур.

Чагыдылганы харылзааның бүгү салбырларында болгаш белдирлерде, ажыл аайы-биле парлалга нептередикчилери чорудуп турар.

«СОЮЗПЕЧАТЬ»

АҢЧЫЛАРНЫҢ БОЛГАШ БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1978 чылдың октябрь 18-те Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле Тыва АССР-ниң девискээринге те-чуңма аңнаарын хораан.

Ийме суурдан Хемчиктиң аксынга чедир хем унун күрүнениң комплекстиг заказниги (камгалал чери) кылдыр чарлаан болгаш балыкты саларыбиле тударын база Хемчикке моторлуг хемелерни ажыглаарын хораан.

• • •

Аңныыр ажыл-агыйның эргелели, республиканың аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң баштаар чери аңчыларга өлүктүг аңнарны аңнаарын 1978 чылдың октябрь 23-тен 1979 чылдың февраль 1-ге чедир чөпшээрээнин дыңнадып тур.

ЧАЗАЛГА

«Шынның» октябрь 20-де үнген 243 номеринде «Агартынмышкын» деп эгелиг материалдың эгезинде карартыр парлаан үш одуругларын мынчаар чазай номчуур: «Тес-Хем район эмнелгезиниң ажылында четпестерни илереткен О. Сояның чагаазы «Шын» солун редакциязынга келген».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг 2707.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01306.